

SULTAN İLAHİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Altı Aylık Hakemli Kısa Makale, Araştırma ve İnceleme Dergisi
Vol./Cilt: 3, Issue/Sayı: 1, June/Haziran 2025, pp./ss. 76-104.

Göçmenlerde Dini-Kültürel Kimliğin Korunması: Müslüman Türklerin Fransız Toplumuna Entegrasyonunu Etkileyen Faktörler*

Preservation of Religious-Cultural Identity in Immigrants: Factors Affecting the Integration of Turkish Muslims into French Society

Hilmi KELEŞ¹ İhsan ÇAPCIOĞLU²

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Keleş, Hilmi – Çapcıoğlu, İhsan. "Göçmenlerde Dini-Kültürel Kimliğin Korunması: Müslüman Türklerin Fransız Toplumuna Entegrasyonunu Etkileyen Faktörler". *Sultan İlahiyat Araştırmaları Dergisi (SİAD)* 3/1 (Haziran 2025), 76-104.
<https://zenodo.org/10.5281/zenodo.15778353>

CC BY-NC 4.0

Öz

Dünya tarihinde göç hareketliliği, ilk insanlarla birlikte başlayan bir olgudur. Bu önemli sosyal hareketlilik, iletişim ve ulaşım imkânlarının en zirve noktalara tırmandığı bugünün modern çağında da farklı sebeplere binaen halen devam etmektedir. Göç hareketliliklerinin her biri kendi çerçevesinde sorunlar barındırmakta, göç sürecine iştirak eden bireyleri ve toplumları etkisi altına almaktadır. Göçmenlerin sorunlarla yüzleşmeleri, göçe niyetlendikleri andan başlayarak, göçe hazırlık, göç yolculuğuna çıkış, hedef bölgeye veya ülkeye varış, göç edilen mekânda yerleşme ve devam eden yıllar içerisinde kuşaklar boyunca yeni sosyal ortama, yeni topluma, bu yeni toplumun kültürüne ve yaşam şekillerine uyum süreciyle devam etmektedir. Göçmenlerin uyum sürecinde karşılaştıkları en önemli sorun ise kendi kültürlerine mahsus bir kimlik ve şahsiyet yapısını muhafaza ederek, birçok alanda ciddi farklılıklar gösteren yeni sosyo-kültürel ortama uyum sağlama çabası olarak gözükmektedir. Batı Avrupa ülkelerinin kültürel yapıları çerçevesinde, Müslüman göçmenler için uyum sürecinde çözümlenmesi en karmaşık sorunlar ise Müslümanların dinî inanç ve ibadet pratiklerine bağlı meselelerde yüzleşmek durumunda kaldıkları sorunlar şeklinde tecrübe edilmekte ve gözlemlenmektedir. Bu makalede, Hristiyan dini inanç, ibadet ve kültürel kodlarına göre şekillenmiş, kurumsal, toplumsal yapıları ve zihniyet dünyaları karakterize olmuş ülkelere bir tanesi olan Fransa'ya göç etmiş Müslüman Türklerin, Fransa toplum hayatının sosyal yapısına uyum sürecini etkileyen bazı etkenler irdelenmektedir. Araştırma, uyum sürecine etki eden etkenlerden dinin direkt kendisi inanç sistemi, pratikleri ve onun

* Araştırma Makalesi / Research Article, Geliş Tarihi / Date Received: 15.05.2025, Kabul Tarihi / Date Accepted: 29.06.2025, Yayın Tarihi / Date Published: 30.06.2025.

¹ Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı, Kırıkkale, TÜRKİYE. E-Mail: hilmikeles1571.hk@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-8333-4176>.

² Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Din Sosyolojisi Anabilim Dalı, Ankara, TÜRKİYE. E-Mail: ih sancapcioglu@yahoo.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4796-5232>

etkisi altında yüz yıllar boyunca şekillenmiş durumdaki Türk-İslam kültürü bağlantılı etkenler dâhilinde ele alınmaktadır. Çalışma bu kapsamda devam ettirilip, belli bir çerçeve çizilerek, uyum sürecinde belirleyici konumdaki daha birçok etken araştırmanın sınırları dışında bırakılmıştır. Bu sınırlar düzleminde araştırmanın problemi makalenin elverdiği boyut içerisinde istenilen bir derinlikte ifade edilmektedir. Araştırma, alanda yapılan bilimsel çalışmaların, veri toplama yöntemlerinden bir tanesi konumundaki belgesel tarama/dokümantasyon metodu kullanılarak veriler elde edilip, değerlendirmeler ve yorumlamalar yapılarak tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Göç, Göçmen, Din, Kültür, Kimlik, Entegrasyon.

Öne Çıkanlar

- Göçler, bireylerin ve toplumların hayatında önemli değişimlere neden olmaktadır.
- Toplumsal entegrasyon, istikrarlı bir yaşam hususunda önemli bir kriterdir.
- Asimile olmamak adına toplumsal kimliğin muhafazası önem arz etmektedir.
- Irkçılık, islamofobi, sosyo-kültürel yapı gibi etkenler entegrasyon sürecinde etkili olmaktadır.
- Müslüman Türkler, entegrasyon sürecinde Fransa toplumsal alanlarında önemli sorunlar yaşamaktadır.

Abstract

In the history of the world, migration mobility is a phenomenon that started with the first humans. This important social mobility continues for different reasons from the primitive periods of human life to today's modern age, where communication and transportation opportunities have reached their peak. Each of the migration movements has problems within its own framework and affects the individuals and societies participating in the migration process. The confrontation of migrants with problems starts from the moment they intend to migrate, and continues with the process of preparation for migration, embarking on the migration journey, arriving at the destination region or country, settling in the place of migration, and the process of adaptation to the new social environment, the new society, the culture and ways of life of this new society for generations over the years. The most important problem that immigrants face in the adaptation process is the effort to adapt to the new socio-cultural environment, which shows serious differences in many areas, while maintaining an identity and personality structure specific to their own culture. Within the framework of the cultural structures of Christian European countries, the most complex problems for Muslim immigrants to solve in the adaptation process are experienced and observed as the problems that Muslims have to face in matters related to their religious beliefs and worship practices. In this article, some of the factors affecting the adaptation process of Muslim Turks who immigrated to France, one of the countries whose institutional, social structures and mental worlds are characterized by Christian religious beliefs, worship and cultural codes, to the social structure of French social life are examined. The research deals with the factors affecting the adaptation process within the context of the religion itself, the belief system, its practices and the Turkish-Islamic culture, which has been shaped for centuries under its influence. The study is continued within this scope, and by drawing a certain framework, many more factors affecting the adaptation process are left outside the limitations of the research. Within these limitations, the problem of the research is expressed in a desired depth within the dimension allowed by the article. The research was completed by obtaining data using the documentary scanning/documentation method, which is one of the data collection methods of scientific studies in the field, and making evaluations and interpretations.

Keywords: Sociology of religion, Migration, Migrant, Religion, Culture, Identity, Integration.

Highlights

- Migration causes significant changes in the lives of individuals and societies.

- *Social integration is an important criterion for a stable life.*
- *It is important to preserve social identity in order not to assimilate.*
- *Factors such as racism, Islamophobia, socio-cultural structure are effective in the integration process.*
- *Muslim Turks experience significant problems in French social spaces during the integration process.*

1. Giriş

Din sosyolojisinin iki temel dayanağı bulunmaktadır: sosyoloji ve din.³ Din sosyolojisi, dini toplulukların kendi vatanlarının yanı sıra göç ettikleri ülkelerdeki dini-toplumsal tecrübelerini, entegrasyon süreçlerini ve sosyal aksiyonlarını irdelemektedir. Hayat serüvenlerini topluluklar halinde yaşayan insanlar,⁴ bazen bireysel bazen de topluluklar halinde, yaşadıkları bölgelerden, ülkelerden başka bölge ve ülkelere göç etmişlerdir. Bu göçler, çeşitli faktörlere göre cereyan etmiş; zorunlu gerçekleşen göçlerin yanı sıra isteğe bağlı göçler de olagelmıştır. Zorunlu göçler, yaşanan bölgede insanların hayat akışına olumsuz etkilerde bulunan savaşlar ve afetler gibi olayların akabinde gerçekleşirken, isteğe bağlı göçler ise daha iyi imkânlara sahip olabilmek amacıyla başka ülkelere yönelik toplumsal hareketliliği hedefleyen yer değişiklikleri şeklinde meydana gelmiştir. Esasen göç süreci, göçmenin bakış açısına göre sonsuz umutlar kadar ürperten korkular da hissettirebilmektedir. Bununla birlikte göç, genellikle daha iyi bir yaşam ve gelecek umuduyla göçmenler arasındaki beklentileri yükselten bir süreçtir. Diğer taraftan geride bırakılan aile bireylerinin varlığı, göç edilen ülkelerde ve bölgelerde nelerle karşılaşılacağına tam olarak kestirilememesi göçmenler arasında huzursuzluklar ve kaygılar ortaya çıkarmaktadır.⁵ Her göç olayı, göçmenlerin göç ettikleri bölgelerde bireysel ve toplumsal sorunlarla karşılaşmalarına sebebiyet vermektedir. Yerleşilen yeni bölge, göç ister ulusal isterse uluslararası olsun fark etmeksizin oranın insanların ve kültürlerinin yabancılığı göçmenler için sosyal uyum sorunlarının, duruma göre değişiklik gösterecek şekilde en hafifinden en ağırına doğru yaşandığı bir ortam olmaktadır.

Batı Avrupa ülkelerinden Fransa, demografik yapısı içerisinde en çok Müslüman nüfusa sahip olanıdır.⁶ Fransa Müslümanlarla farklı bir düzlemde 1700-1800'lü yıllarda kolonyal faaliyetleri çerçevesinde, Cezayir gibi bazı Kuzey Afrika ülkelerini sömürgeleştirmesi ile temasa geçmiştir.⁷ Özellikle I. ve II. Dünya Savaşları'ndan sonra değişen dünya düzeninde Fransa, içerisinde Müslümanların da bulunduğu, özellikle sömürgeleri olan Arap ve zenci kökenli Afrika ülkelerinden ve diğer dünya ülkelerinden işçi göçleri aldı.⁸ Bununla birlikte sömürgelerinden gelen işçilerin yetersiz olmasından dolayı geçici işçi alımı adına Türkiye ile 08.04.1965 tarihinde iş gücü antlaşması imzalamıştır. Bu antlaşmanın sonrasındaki süreçte düzenli bir şekilde

³ Ünver Günay, *Din Sosyolojisi* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1998), 11.

⁴ Nurettin Topçu, *Sosyoloji* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2017), 19-20.

⁵ Hein De Has vd., *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Nüfus Hareketleri*, çev. Birsan Aybüke Evranos (Ankara: Gav Perspektif Yayınları, 2022), 1.

⁶ Fikret Karaman, "Fransa İslam Konseyi Üzerine Bir İnceleme", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/16 (2004), 114.

⁷ Müşerref Yardım, *Fransa'da İslam ve Kolonyal Hafıza* (Ankara: Eğitim Yayınevi, 2023), 20.

⁸ İlyas Kara - Ali Yılmaz, "Fransa'daki Türk Diasporasının Kimliğinin Korunmasına Yönelik Faaliyetler", *International Journal of Field Education* 7/2 (2021), 78.

Türkiye’den Fransa’ya geçici işçiler gitmeye başlamıştır.⁹ Bu doğal gidişat dâhilinde, Fransa’da artık toplumsal alanlarda hissedilir bir oranda Müslüman nüfusu görülmeye başlanmıştır. Yapılan antlaşma ile birlikte Türkiye’den Fransa’ya resmi boyutuyla başlayan göçler, başlangıçtan günümüze kadar farklı boyutlarıyla sürmektedir. Yaşanan bu göç hareketliliği neticesinde, Fransa toplumsal alanlarında kültürel farklılıkları ve yaşam pratikleriyle hissedilen bir Müslüman Türk nüfusu meydana gelmiş bulunmaktadır.¹⁰ Fransa’nın farklı bölgelerine yerleşen Müslüman Türkler genellikle kendi şehir, kasaba ve köylerinden gelen hemşerileriyle birlikte oluşturdukları getto alanlarında hayatlarına devam etmektedir. Türkler, evlerinin ve birer kültür merkezi hüviyetindeki camilerinin hayatlarının merkezinde olduğu bu özel birlikteliğin yanı sıra okul, hastane, belediye, valilik, üniversite ve benzeri mekânlarda Fransa toplumsal alanlarının hemen tamamında varlık göstermektedir. İşte tam da böyle bir toplumsal yaşam sürecinde, aynı ortamda hayatını devam ettiren grupların, birlikte hareket etmenin gerekli kıldığı sorumlulukları özümseyerek, toplumsal bünyede şekillenen dayanışma ve yardımlaşmayı sürdürebilmeleri olarak tanımlanabilen entegrasyon/sosyal uyum¹¹ önem arz etmektedir. Hem azınlık konumundaki göçmenlerin hem de yerli halkın toplumsal huzuru, iki tarafın birbirlerini kabul etmeleri ve uyum içinde yaşamalarına bağlı gözükmektedir.

İş göçü sürecinin başlangıcında, Fransa’ya göç eden Türklerin tamamı geçici işçi statüsünde bulunmaktaydı. Bu gerçeklikten dolayı, geçici işçilerin insani ihtiyaçları iki ülke yetkilileri tarafından her boyutuyla kapsayıcı bir halde düşünülmedi ve tespit edilip giderilmedi.¹² Son tahlilde, artık kalıcı olan Müslüman Türklerin özellikle manevi anlamda ve kendi kimliklerine sahip çıkarak toplumsal uyumu gerçekleştirebilme adına sorunlar yaşamaları kaçınılmaz olmuştur. Neticede ilk gelen işçilerden, onların çocukları ve torunlarına kadar her kuşak kendi döneminin toplumsal yapısı şartlarına göre birçok alanda çeşitli sorunlarla yüzleşmek zorunda kaldılar. Bugün de dönemin şartlarına göre farklı sorunlar baş göstermeye devam etmektedir. Bu sorunsal durumları farklı yönleriyle irdeleyen Prof. Dr. Ali Yılmaz,¹³ Prof. Dr. Mehmet Ali Akıncı¹⁴, Prof. Dr. Müşerref Yardım¹⁵ gibi çok değerli araştırmacıların çalışmaları, din sosyolojisinin ilgi alanına giren bu toplumsal meselenin ele aldıkları taraflarına ışık tutmaktadır. Bu araştırmada ise problem/bağımlı değişken¹⁶ olarak Müslüman Türk toplumunun dini-kültürel kimliğini muhafaza ederek Fransa’da yaşadığı hayata toplumsal uyum süreci ele alınıp değerlendirilmektedir. Bu çalışmada, göçmen bir toplumunun, göç ettiği

⁹ Seçil Gürün Karatepe - Elvin Dinler Kısaçutan, “Fransa’da Yaşayan Göçmen Türk Kadın İşgücünün, İşgücü Piyasalarına Entegrasyon Süreci Üzerine Bir Araştırma”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 25/1 (2023), 83.

¹⁰ Mehmet Ali Akıncı, “Fransa’daki Türk Göçmenlerinin Etnik ve Dinî Kimlik Algıları”, *Bilig* 70 (2014), 70.

¹¹ Erkan Perşembe, *Almanya’da Türk Kimliği Din ve Entegrasyon* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2005), 46.

¹² Erhan Acar, “1960-1965 Döneminde Türkiye’den Almanya’ya İşçi Göçleri”, *TroyAcademy* 8/1 (24 Mart 2023), 47-50.

¹³ İlyas Kara - Ali Yılmaz, “Fransa’daki Türk Diasporasının Kimliğinin Korunmasına Yönelik Faaliyetler”, *Uluslararası Alan Eğitimi Dergisi* 7/2 (31 Aralık 2021), 77-91.

¹⁴ Akıncı, “Fransa’daki Türk Göçmenlerinin Etnik ve Dinî Kimlik Algıları”, 29-58.

¹⁵ Muhammed Mücahid Dalkılıç - Müşerref Yardım, “Fransız İslam’ı Projesi ve ‘Sorunsuz Fransız Müslümanı’ Profili İnşası”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 26/2 (2022), 277-288.

¹⁶ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar İlkeler Teknikler* (Ankara: Nobel, 2017), 88-89.

ülkede maddi ve manevi her açıdan huzur içinde yaşayabilmesi adına, oranın toplumsal yapısına, kendi öz benliğini de muhafaza ederek uyum sağlayabilme sürecine etki eden faktörler irdelenmektedir. Dini yapı, sosyo-kültürel yapı, aile yapısı, dil ve eğitim, ekonomik yapı, ırkçılık ve islamofobi gibi sosyal uyuma etki eden faktörler/bağımsız değişkenler¹⁷ ele alınarak incelenmektedir.

2. Yöntem, Amaç ve Önem

Bilimsel araştırmalara rehberlik eden bilimsel yöntem, problemleri çözümlemenin, özgün bilimsel veriler üretmenin ya da bilimsel irade meydana getirmenin malum ve muayyen süreçleri var olan en güvenli şekli olarak değerlendirilebilir.¹⁸ Metot, bizi hakikate götüren yoldur.¹⁹ Bu araştırmada, irdelenen probleme/bağımlı değişkene ve ona etki ettiği varsayılan sebeplere/bağımsız değişkenlere temas edilerek onların izlerinin bulunduğu belgelerin incelenebileceği ve çözümlemelerle birlikte yorumların yapılabileceği belge tarama/dokümantasyon metodu kullanılmıştır. Belge tarama metodu, tarih ve tarihi olaylarla bağlantısı bulunan ilimler tarafından kullanılmaktadır.²⁰ Bu teknik, mevcutta var olan kayıtlardan ve yazılı belgelerden veri elde etme metodudur.²¹ Sözlük anlamına göre veri, bir neticeye ulaşabilmek adına ihtiyaç hissedilen ilk bilgidir. Galtung'a göre ise "gözlenen ve kaydedilen" şeydir. Veri, henüz değerlendirilmeye tabi tutulmamış kanıttır.²² Toplumsal olayların izlerini yansıtan dokümanlar çok çeşitlilik arz etmektedir. İlk başta yazılı dokümanlar yer almaktadır. Dergiler, kitaplar, araştırma istatistikleri, arşiv kayıtları yazılı dokümanların başında gelmektedir. Bunların dışında edebi eserler, yıllıklar, rehberler bu belgelerden olmak üzere değerlendirilmektedir.²³ Duverger'in "belgesel gözlem" diye tarif ettiği bu metodu, Rummel ve başka birçok bilim insanı "doküman metodu" şeklinde ifade etmektedir.²⁴

Bu araştırmanın problemi/bağımlı değişkeni olarak belirlenen, "Müslüman Türklerin Fransız Toplumuna Entegrasyonu" konusunun "Fransa'da azınlık konumunda yaşayan Müslüman Türklerin, kültürel kodlarının her boyutuyla farklılıklar sergileyen Fransa toplumu bünyesinde sosyal uyum sürecinde hangi sorunlarla yüzleşmek durumunda kaldılar?" araştırma sorusu çerçevesinde derinlemesine ele alınabilmesi adına, bu sorunsal duruma etkilerinin olduğu varsayılan etkenler/bağımsız değişkenler ile ilgili yapılmış önceki çalışmaların tespiti ve bilgi birikiminin incelenip değerlendirilebilmesi açısından, öncelikle belgesel taramanın bir çeşidini ifade eden ve genel bir tarama olan literatür/alanyazın taraması yapılmıştır.²⁵ Tespit edilen araştırma sorusuna, çalışma sürecinde elde edilen veriler çerçevesinde cevaplar aranmıştır.

¹⁷ W. Lawrence Neuman, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*, çev. Özlem Akkaya (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2022), 1/312-313.

¹⁸ Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar İlkeler Teknikler*, 25.

¹⁹ Zeki Arslantürk, *Uygulamalı Sosyal Araştırma Metot ve Teknikler SPSS* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2016), 63.

²⁰ Arslantürk, *Uygulamalı Sosyal Araştırma Metot ve Teknikler SPSS*, 80.

²¹ Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar İlkeler Teknikler*, 229.

²² Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar İlkeler Teknikler*, 172.

²³ Arslantürk, *Uygulamalı Sosyal Araştırma Metot ve Teknikler SPSS*, 80.

²⁴ Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar İlkeler Teknikler*, 230.

²⁵ Neuman, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*, 1/227.

Bilimsel araştırmalarda esas olanın “yorum”, verilerin de birer araç olduğu düşünüldüğünde, belgesel tarama metoduyla da özgün bilimsel araştırmaların yapılabileceği gerçeği kabul edilmektedir.²⁶ Bu araştırmada da belgesel tarama/dokümantasyon yöntemi kullanılarak, değerlendirmeye alınan sorun çerçevesinde özgün bir çalışma gerçekleştirilmiştir.

Bir çalışmada araştırmanın amacının belirlenmesi, araştırmacının işini birçok açıdan kolaylaştırmaktadır. İlk olarak, araştırma konusunun taşıdığı önemin belirtilerek araştırmanın gerekliliğinin beyan edilmesine olanak sağlamaktadır. İkincisi, amacı gerçekleştirmek için nasıl bir çalışma yapılması gerektiğinin belirlenmesini temin etmektedir.²⁷ Farklı açılardan bakıldığında, araştırmacılar çok çeşitli nedenlerle ve hedeflerle yola çıkabilmektedir. Bu amaçları üç ana maddede bir araya getirmek mümkündür: “Yeni bir konuyu keşfetmek”, “bir toplumsal olguyu betimlemek”, veya “bir şeyin neden gerçekleştiğini beyan etmek”. Bazen araştırmaların birden fazla (keşfetmek, betimlemek...) amacı olmakla birlikte genellikle tek bir amaca ulaşmak hedeflenmektedir.²⁸ Araştırmacıların amaçları, genellikle çalıştığı alandaki hedeflerine yönelik bilimsel sonuçlar elde etmeye matuf olarak şekillenmektedir.²⁹ Araştırmacı, değerlendirmeye tabi tuttuğu konuyu hedeflediği amacı çerçevesinde ele alıp veriler toplamakta ve irdelemektedir.

Yapılan bir araştırmada, o konunun ele alınmasını ifade eden amaç cümleleri ve açıklamaları, araştırılan meselenin önemini ortaya koyması bakımından kıymetli gözükmektedir.³⁰ Yürütülen bir çalışmada araştırmanın amacı ve önemi bir bütünün iki yarısı konumunda bulunmaktadır. Nitekim amacı, irdelenen konunun araştırılma önem derecesi tayin etmektedir.³¹

Bu araştırmanın amacı, Fransa’da yaşayan Müslüman Türklerin sosyal hayata uyum süreçlerini, bu sürece etki eden belli başlı ana etkenler çerçevesinde ele alıp irdelemek, devam edegelen hayat serüvenini betimlemek ve bu sayede Müslüman dini grupların yaşadıkları hayatın gerçekliklerine mercek tutmaktır. Araştırmanın önemi, Müslüman bir dini grubun, dini ve milli kültür açısından tamamen farklı bir toplumun bünyesinde yaşadığı hayatın gerçeklerine ve devam eden sosyal uyum yaşanmışlıklarına temas etmesinde kendisini göstermektedir.

3. Toplumsal Entegrasyon ile İlgili Kavramlar

Tarih boyunca bireylerin ve toplumların nüfus hareketliliklerine ve sosyal uyum sorunu ile yüzleşmelerine sebep olan en önemli etken, göç olarak belirginleşmektedir. Başlangıçta doğal kaynak arayışlarına matuf cereyan eden göçler, modern dönemlerde ise daha iyi yaşam koşullarına kavuşabilme, savaş bölgelerinden uzaklaşabilme gibi çok farklı nedenlerle halen

²⁶ Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar İlkeler Teknikler*, 230.

²⁷ Corrine Glesne, *Nitel Araştırmaya Giriş*, ed. Ali Ersoy - Pelin Yalçınoğlu (Ankara: Anı Yayıncılık, 2015), 50.

²⁸ Neuman, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*, 1/88.

²⁹ Glesne, *Nitel Araştırmaya Giriş*, 50.

³⁰ John W. Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, ed. Mesut Bütün - Selçuk Beşir Demir, çev. Osman Birgin vd. (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2023), 136.

³¹ Arslantürk, *Uygulamalı Sosyal Araştırma Metot ve Teknikler SPSS*, 275.

devam etmektedir.³² Kitlesele göçlerin gerçekleştiği ortamlarda kaçınılmaz bir şekilde karşılaşılan kavramların en önemlilerinden bir tanesi de entegrasyondur.³³ Özellikle uluslararası göç eden ve sosyal uyum sürecini yaşayan bireylerin ve grupların sahip oldukları kimlik ve onun hayata yansımaları, entegrasyon aşamasında önem arz etmektedir. Kimlik, bir bireyin veya grupların benliklerine, kendine mahsus özünü aktaran ve onu sadece herhangi bir birey veya toplum değil, farklı bir kişi ya da toplumsal yapı haline getiren özel şeylerdir.³⁴ Göç, kimlik ve entegrasyon göçmenlerin sosyal uyum sürecinde karşılaştıkları en önemli kavramlardan olmak üzere temayüz etmektedir.

3.1. Göç

Dünyada insan yaşamıyla birlikte, göç hareketliliği de kendini hissettirmektedir. Dünya sahnesinde, insanların hayatlarına etki eden savaş ve kıtlık gibi etkenler nedeniyle sosyal bir hareketlilik olan göç dalgaları yerkürenin hemen her bölgesinde yaşanmış ve yaşamaya da devam etmektedir. İnsanoğlunun bireysel ve toplumsal olarak sahip olduğu dinamik sosyal yapısı onu daima bir arayışa sevk edeceğinden, insan nesli yaşamaya devam ettiği müddetçe göçler de devam edecek gözükmektedir.³⁵ Göçler, hem göçmenleri hem de göç alan bölge halkını, farklı kültürden insanlarla zorunlu bir şekilde karşılaştırmasından dolayı, toplumları derinden etkileyen bir sosyal olgu niteliğiyle varlığını hissettirmektedir.

Uluslararası Göç Örgütü'ne göre göç; zamanı, içeriği, sebebi fark etmeksizin bireylerin yaşadıkları bölgeleri değiştirdikleri kitlesele nüfus hareketleridir. Göç kavramsal açıdan tasnif edildiğinde, bir ülkenin sınırları içinde bölge değiştirme şekliyle gerçekleşmişse iç göç, yaşanan ülkeden başka bir ülkeye kalıcı bir nitelikte yerleşildiğinde ise dış/uluslararası göç olarak değerlendirilmektedir.³⁶ Bugünün küreselleşen dünyasında da insanlar sosyal, ekonomik, siyasal veya tamamen tabii sebeplerden dolayı uluslararası göç süreçleri yaşamaya devam etmektedir. Halen devam eden uluslararası göç, gelişen bir tarzda dünyayı birbirinden ayrılmaz kılan, ekonomik, toplumsal ve emniyet açılarından gündelik yaşantımızı etkisi altına alan çok boyutlu girift bir sosyal gerçekliktir.³⁷ Hali hazırda devam eden göçleri göçün bir yönüyle, “düzenli” ve “düzensiz” göçler şekliyle iki kategoride tasnif edebiliriz. Düzenli göç, iki ülkenin bilgisi dâhilinde resmi olarak meydana gelen göçtür. Düzensiz göç ise ülkeler tarafından kontrol altına alınamayan gayri resmi çerçevede gerçekleşen göçtür.³⁸

Endüstriyel kalkınma sürecinde tüm Avrupa ülkeleri, 1956'da imzalanan Roma Antlaşması çerçevesinde Avrupa Ortak Pazarı Ülkeleri vasıflarıyla düzenli ve düzensiz göçler olarak, tam

³² Zeynep Gökçe Akgür, *Türkiye'de Kırsal Kesimden Kente Göç ve Bölgeler Arası Dengesizlik (1970-1993)* (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 1997), 45-46.

³³ Mahmut Kaya, *Göç Dini Algılar ve Entegrasyon* (İstanbul: Çıra Akademi Yayınları, 2023), 34.

³⁴ Erhan Akdemir, *Avrupa Birliği'nde Kimlik, Kültür Tartışmaları ve Türkiye* (Bursa: Ekin Yayınevi, 2013), 28.

³⁵ Murat Sarı, *Terörizm ve Göç Hendek/Barikat Eylemlerinin İç Göç Etkisi* (İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2021), 67.

³⁶ Mehmet Akif Kara, *Göç Yazıları Kuramdan Alana Türkiye'de Göç* (Ankara: Kırmızı Çatı, 2018), 11.

³⁷ Kaya, *Göç Dini Algılar ve Entegrasyon*, 13.

³⁸ Kara, *Göç Yazıları Kuramdan Alana Türkiye'de Göç*, 31-32.

manasıyla bir göç coğrafyası hüviyetini almıştır.³⁹ Batı Avrupa ülkeleri arasında demografik yapısı içerisinde en çok Müslüman nüfusa sahip ülke Fransa'dır. Fransa I. Dünya Savaşı sonrasında ve özellikle II. Dünya Savaşı akabinde, endüstriyel kalkınma planları çerçevesinde başta kolonyal bir geçmiş birlikteliği bulunan Kuzey Afrika ülkelerinden olmak üzere birçok ülkeden ve yarım asrı geçen bir süreden bu yana da Türkiye'den iş gücü göçü almaktadır.⁴⁰ Bu ülkelerin yabancı uluslardan iş gücü alımı yapmasının birinci nedeni demografik durum, ikinci nedeni ise ekonomik büyümedir. Bu iki neden işçi alımına sebep olmuştur.⁴¹

Fransa da bu süreç içerisindeki ülkelere bir tanesi olarak işçi ihtiyacını giderebilmek amacıyla, düzenli ve düzensiz şekliyle göç almaya devam etmiştir. Fransa iş gücü alımının yanı sıra azalan nüfusunu artırma kaygılarıyla, öncelikli olarak Fransa kültürel yapısının içinde tamamen homojen bir şekilde eritilebileceğini düşündüğü Güney Avrupa ülkeleri ve kolonyal birlikteliği bulunan Kuzey Afrika ülkelerinden düzenli bir şekilde göçler almıştır. Bu süreçte dini, kültürel ve kolonyal birlikteliği olmayan sosyal uyum açısından sıkıntı yaşayacağını düşündüğü ülkelere göçmen almak istememiştir.⁴² Fransa'ya Türklerin iş gücü alımı şeklindeki göçleri iki ülkenin bilgisi dâhilinde düzenli ve gruplar halinde 1965 yılında yapılan iş gücü antlaşması çerçevesinde gerçekleşmeye başlamıştır.⁴³ İş gücü alımıyla başlayan göç 1970'li yıllardan itibaren aile birleşimleriyle devam etmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye'den Fransa'ya politik sığınmacı vasfıyla gelen Türkler de göçün farklı bir boyutla devam etmesine katkı sağlamışlardır. Aile birleşimleri ve politik sığınmacı statüsündeki göçler halen devam etmektedir.⁴⁴

Türkiye'den Fransa'ya uluslararası statüde gerçekleşen göçler, iç göçe oranla daha sıkıntılı bir süreci de beraberinde getirmektedir. Yüzeysel bir açıdan bakıldığında bu göç türü; yüksek bir maliyet, kültürel ve sosyal çevrenin yapısında daha büyük değişiklikler, akrabalarından ayrılmanın hüznü, yeni bir iklime, yeme içme kültürüne, yaşam şekillerine, adetlere, kamusal işleyişe, dile ve kültürel yapıya uyum sorunu ve kendi kimliğinden uzaklaşma hissi gibi açılardan göçmenlere psiko-sosyal baskılar hissettirmektedir.⁴⁵ Göç olgusu, başlangıcı, sonuçlanması ve akabinde göç edilen ülkeye yerleşmesi ile birlikte sosyal hayatta etkileriyle, göçmen birey ve toplumların sürdürecekleri hayat serüvenleri boyunca, farklı ortamlarda ve farklı yoğunluklarıyla her zaman onlarla beraber hissedilir olacak gözükmektedir.

3.2. Kimlik

"Kimlik" tabiri, Latince "idem (aynı)" kökünden türetilmiş "identité/identity" yani "özdeşlik/aynılık" manasına gelmektedir. Bu anlamıyla kimlik, bir aidiyet, bir grupta

³⁹ Birsan Şahin, *Almanya'daki Türkler* (Ankara: Phoenix Yayınevi, 2010), 33.

⁴⁰ Ebubekir Tavacı, "Fransa Müslüman Toplumu ve Laiklik", *Göç Araştırmaları Vakfı Dergisi* 11 (2021), 2.

⁴¹ Kadir Canatan, *Avrupa'da Müslüman Azınlıklar* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995), 11-12.

⁴² Canatan, *Avrupa'da Müslüman Azınlıklar*, 15.

⁴³ Gürün Karatepe - Dinler Kısaçıtutan, "Fransa'da Yaşayan Göçmen Türk Kadın İşgücünün, İşgücü Piyasalarına Entegrasyon Süreci Üzerine Bir Araştırma", 83.

⁴⁴ Canatan, *Avrupa'da Müslüman Azınlıklar*, 13-14.

⁴⁵ De Has vd., *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Nüfus Hareketleri*, 30.

benzeşmeyi ifade etmektedir. Kimlik, bir bireyin veya grubun/toplumun kendi özelliklerine, değerlerine, statüsüne ve aidiyetine ilişkin bilinçli idrak düzeyidir.⁴⁶ Genel bir bakış açısıyla kimlik, şahısların “ben kimim?”, toplumların ise “kimsiniz, kimlersiniz?” sorularının karşılığı niteliğinde beyan ettikleri yanıtlardır. Kimlik kavramı, ilki bireye ait kimlik ve ikincisi de topluma ait kimlik şeklinde kategorize edilebilmektedir.⁴⁷ Kimlik, bireyselliğin önemli temel taşlarından bir tanesidir. Kimlik, bireyin yaşadığı hayatın sosyal süreçleri çerçevesinde şekillenmektedir. Kimlik, olgunlaşıp netleştikten sonra toplumsal birliktelikler ağı içerisinde devam ettirilir, şekillendirilir, yeniden biçimlendirilir ve farklı kalıplara sokulabilir. Toplumda kimliği oluşturan, biçimlendiren, devam ettiren sosyal süreçler, sosyal yapının kontrolünde bulunmaktadır. Bu durumun aksi istikametinde, sosyal süreçler içerisinde biçimlenen kimlikler de toplumlarının sosyal yapısı üzerinde şekillendirme, devam ettirme, biçimlendirme ve değiştirme gibi çok önemli açılardan etkin olmaktadır.⁴⁸ Toplumun yapısı, kurumsal düzeni, sosyal hayatın bütün örüntüleri, toplumsal iç içe geçişler gibi faktörler içerisinde dünyaya gelen ve hayatını devam ettiren bireylerin etkilenme alanları ve düzeylerine bağlı olarak kimlik oluşumlarında çeşitlilikler söz konusu olmaktadır.

Bireylerin ve toplumların kendilerine mahsus kimlikleri diğer toplumlar karşısında ayırt edici özellikleriyle, geçmişten günümüze onları kendi öz benlikleriyle var olabilmeleri adına muhafaza edebilmektedir. Bu bağlamda günümüzde, bazı önemli bileşenlerle birlikte özellikle kimlik, küreselleşen dünya düzeninde küreselleşme ve kapitalizm hareketlerinin dünyayı tek tipleştirme hareketlerine karşı mücadele eden direniş yapısının merkezi gücünü temsil etmektedir. Kimlik gibi kendilerine ait farklılıklarıyla bir araya gelen etnik gruplar, yaşadıkları ülkelerde kendileri kalabilecekleri yaşam alanları/mahalleler oluşturmaktadır.⁴⁹ Bu mahalleler, göçmenlerin milli ve dini temelde genel kültürel yapı çerçevesinde kimlik edindikleri merkezler konumundadır. Çoğunlukla genel kimlik kazanımında bireyin dini sosyalleşmesi etkili olmaktadır.⁵⁰ Göçmenlerle yerli halk arasındaki kimliksel farklılıklar, uyum sürecinde özellikle göçmen gençlerin, kültür şokları yaşamalarına sebebiyet vermektedir. Göçmenler, gittikleri ülkelerde yerel kültürün baskın olduğu bir sosyal hayat içerisinde kimliklerini korumak ve gelecek nesillere aktarmak istemektedir. Birey ve toplumlar açısından, kendi kültürel çevrelerinde dahi, kimliklerini aynen muhafaza edebilmeleri mümkün değilken, göçmenlerin kendi kimliklerini olduğu gibi koruyabilmeleri ve gelecek kuşaklara aktarabilmeleri imkânsız gözükmektedir.⁵¹ Kimlik farklılıkları, yaşanılan toplumda bireylerin ve sosyal grupların birbirleriyle uyum içinde bir hayat sürebilmeleri bağlamında hissedilir sıkıntıların yaşanmasına sebebiyet vermektedir.

⁴⁶ Perşembe, *Almanya’da Türk Kimliği Din ve Entegrasyon*, 27.

⁴⁷ Akdemir, *Avrupa Birliği’nde Kimlik, Kültür Tartışmaları ve Türkiye*, 27-28.

⁴⁸ Peter L. Berger - Thomas Luckmann, *Gerçekliğin Sosyal İnşası Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi*, çev. Vefa Saygın Öğütle (İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2008), 250-251.

⁴⁹ De Has vd., *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Nüfus Hareketleri*, 94.

⁵⁰ Ejder Okumuş, *Dinin Toplumsal İnşası* (Ankara: Akçağ, 2015), 151-152.

⁵¹ Canatan, *Avrupa’da Müslüman Azınlıklar*, 154.

3.3. Entegrasyon

İç veya dış göç fark etmeksizin hangisi yaşanmışsa bu sürece dâhil olan birey ve toplumların göç ettikleri ve hayata tutunmaya çalıştıkları toplumsal yapıya ve yeni kültür çevresine uyum sağlama/entegrasyon sorunsalı ile yüzleşmek durumunda kaldıkları yadsınamayan bir gerçekliktir. Fakat uyum sorununun yoğunluk düzeyi, uluslararası gerçekleşmiş göçlerde iç göçlere oranla daha üst seviyelerde ve bir o kadar da hayatın bütün alanlarına etki edecek boyutlarda hissedilmektedir. Özellikle dış göç süreçlerinde göçmenler, entegrasyon ve asimilasyon gibi gerçekliklerle karşılaşmaktadır. Bu hususta Durkheim'in sosyal uyum, sosyal çözülme, uyumsuzluk ve geleneksel-modern yaklaşımları ile Weber'in dahil etme ve dışlama değerlendirmeleri, entegrasyon konusunda temel fikirler olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵² Asimilasyon, göçmenlerin yaşama tutundukları toplum hayatına, kendi kültürel dokularını bir tarafa bırakarak yerli kültürel çevrenin etkisinde kimlik edindirildikleri süreç olarak tanımlanmaktadır.⁵³ Göç alan ülkelerde, bütün etnik kültürlerle yaşadıkları toplumun ekonomik, siyasi vb. bir çok alanında kendileri kalarak özgürce katılım sağlama hakkının verildiği kültürel çoğulculuk⁵⁴ manasına da gelebilecek olan entegrasyon, birlikte ve koordineli bir şekilde aksiyon halinde bulunabilme beceri ve birikimine sahip bireylerin, grupların beraberce ortaya koydukları uyum içinde hareket edebilme sürecidir. Göçmenlerin yaşama tutunmaya çalıştıkları hedef ülkenin sosyal yaşam şekillerine, normlarına entegre olması manasına gelecek şekilde değerlendirilen entegrasyon terimi, asimilasyon kelimesiyle irtibatlı olduğu düşünülmesine karşın, hakikatte bireyin ve grupların kendi kimliklerine ve kültürel yaşam anlayışlarına sahip çıkarak çok kültürlü bir toplumsal yaşam deneyimine, sorun yaşamadan iştirak etmek demektir. Bu minvalde oluşan bir toplumda, tam manasıyla bir entegrasyonun olabilmesiyle birlikte bütün bireylerin ve grupların huzurlu bir toplumsal yaşam deneyimlebilmeleri, göçmenler ve yerli halk olarak bütün tarafların anlayış, iyi niyet ve karşılıklı sorumluluk bilinciyle hareket etmeleri beklenmektedir.⁵⁵ Özellikle göçmenlerin arzu ettiği şekilde, onların kültürel farklılıklarına ve kendi öz kimliklerine uygun bir yaşam imkânının sağlanmaması, kültürel varlıklarıyla yok sayılmaları, entegrasyonun farklı algılanarak asimilasyona benzemesine sebebiyet vermektedir.

Geçmişten günümüze göç alan bütün ülkeler ve Batı Avrupa ülkeleri, birçok toplumsal alanda göçmenlere yönelik politikalar geliştirmişlerdir. Çok sayıda etnik topluluğun bir arada yaşamak durumunda kaldığı bu ülkeler, toplumsal uyum ve ahenk adına da her biri kendilerine göre farklı uygulamalar ortaya koymuşlardır. Bunlardan asimilasyon ve entegrasyonla birlikte üçüncüsü ise çoğulcu politikadır. Bunda çeşitli etnik, kültürel ve dini toplulukların kendi öz benliklerine sahip çıkacakları şekilde kültürlerini muhafaza ederek bir arada yaşama hedeflenmektedir.⁵⁶ Azınlıklar, yaşadıkları Avrupa ülkelerinde ve bunların en çok göç

⁵² Şahin, *Almanya'daki Türkler*, 59.

⁵³ Kaya, *Göç Dini Algılar ve Entegrasyon*, 35.

⁵⁴ Anthony Giddens, *Sosyoloji*, ed. Cemal Güzel, çev. Hüseyin Özel vd. (İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2012), 545.

⁵⁵ Perşembe, *Almanya'da Türk Kimliği Din ve Entegrasyon*, 46.

⁵⁶ Canatan, *Avrupa'da Müslüman Azınlıklar*, 159-165.

alanlarından bir tanesi olan Fransa’da kendileriyle birlikte gelecek nesilleri adına çoğulcu politikaların veya ona uygun entegrasyonun uygulanmasını arzu etmektedir. Fakat genel olarak yaşanan gerçeklik, asimilasyon ve en iyimser şekliyle çoğulcu bir yaklaşım gibi gösterilen entegrasyon süreçleri ile karşılaşılmasıdır. Fransa düzenli işçi göçmenler kabul ettiği dönemlerde, kendi toplumunun kültürel dokusuna uyum sağlayacak ve belli bir süreç içerisinde asimile edilebilir olarak düşündüğü Portekiz ve İspanya gibi Avrupa ülkelerinden işçi kabul etmeye özen göstermiştir. Fakat kolonyal bir geçmişe sahip olan Fransa, sömürgeleri konumundaki Müslüman ülkelerden de çok sayıda göçmen kabul etmek durumunda kalmıştır.⁵⁷ Kitlesele göçlerin başladığı günlerden bu günlere kadar gelişen bu gerçeklikler, Fransa’nın hiç beklemediği çok kültürlü bir toplumsal yapı ile yüzleşmesine sebebiyet vermektedir. Fransa’da yaşanan bu toplumsal süreçler de Türklerin bu ülkede uyumlu ve huzurlu bir hayat yaşayıp yaşayamamalarına tesir etmektedir.

4. Fransız Toplumuna Entegrasyonu Etkileyen Faktörler

Göçmenler, göç ettikleri ülkelerde farklı bir kültürel doku ile birlikte kendilerine çok uzak anlayışlardaki toplumsal yaşam tarzıyla yüzleşmek durumunda kalmaktadır. Özellikle Müslüman göçmenler, Hristiyan Batı Avrupa ülkelerine göç ettiklerinde, milli ve dini bakımdan tamamen farklı bir kültür ve yaşam ortamına girmekte, toplumsal uyumlarına olumsuz etkilerde bulunacak şekilde kültür şokları yaşamaktadır. Bütün bu sorunların yanı sıra göçmenler, yerli halk tarafından, bozulan sosyal imkânların ve genel olarak işsizlik ve kötü ekonominin sebebi görülerek dışlanmaktadır. Bu sorunların giderilip bütün etnik yapılarla birlikte sorunsuz, uyumlu bir toplum tesis etme adına geliştirilen politikalar da kimi zaman, hem yerel halk hem de göçmenler tarafından benimsenmeyerek ters tepkilere de sebebiyet verebilmektedir.⁵⁸

Geçmişten günümüze Fransa’da da göçmenlerin toplumsal yapıya uyum süreci sıkıntılar yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Fransa bu konuda farklı politikalar geliştirmektedir. Göçmenler ciddi toplumsal sorunlar sarmalında, 1960’larda gecekondu bölgelerinde, sonrasında onlar için inşa edilen toplu konutlarda ve 1980 akabinde banliyölerde kendi mahallelerinde yaşamaya devam etmişlerdir.⁵⁹ Fransa’da yaşayan göçmen toplumlardan bir tanesi olarak Müslüman Türkler de bu sıkıntılı süreçlerden geçmiş ve geçmeye devam etmektedir. Aslında toplumsal uyum ve entegrasyondan söz edildiğinde, üstü kapalı bir şekilde kastedilenlerin Türkler ve diğer Müslüman topluluklar olduğu anlaşılmaktadır.⁶⁰ Göçmen Türkler ve Fransız halkı arasında din, sosyo-kültürel yapı, dil, eğitim ve ekonomi gibi çok farklı alanlarda yaşamın akışına ciddi manada etki edecek doku uyumsuzlukları, Türklerin Fransa toplum hayatına uyumunda sorunlar yaşanmasına sebebiyet vermektedir.

⁵⁷ Canatan, *Avrupa’da Müslüman Azınlıklar*, 15.

⁵⁸ De Has vd., *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Nüfus Hareketleri*, 360.

⁵⁹ De Has vd., *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Nüfus Hareketleri*, 360.

⁶⁰ Cemil Şahinöz, *Avrupa’da İslam: Gurbette Müslümanlar ve Türkler* (İstanbul: Çizgi, 2013), 131.

4.1. Dini Yapı

Din, bütün toplumlarda varlığı ve etkinliği ile kendini hissettiren sosyal bir olgudur. Geçmişten günümüze din, bireylerin ve toplumların daima gündeminde olagelmıştır. İlksel dönem kabile ve milli dinlerinden evrensel dinlere kadar bütün dinler kendilerine bağlanan bireyleri, onların meydana getirdiği toplumları, hayatlarının birçok alanındaki pratikleri açısından etkileri altına almaktadır.⁶¹ Din, toplumsal yapıda ve kültürel sistemde kemikleşmiş normlar ve değer yargılarının ilk kaynağı konumundadır.⁶² Özellikle Hristiyanlık ve İslamiyet gibi evrensel dinler, inanç, ibadet, ahlaki düsturlar ve mitoloji gibi sistemleriyle bağlularının hayatlarını kendi kurguladıkları bir düzene sokmuşlardır. Bu şekliyle inananlarını kutsala bağlı bir cemaat haline dönüştürmüşlerdir. Bununla birlikte toplumların sanatsal faaliyetlerini de kendi etkileri altına almışlardır. Bu konumlarıyla evrensel dinler, zamansal olarak farklı etkinliklerde de olsa toplumların, kültürlerin ve medeniyetlerin yaşamsal merkezinde konumlanmışlardır.⁶³ Dinler, toplumların sanat, mimari, şiir, ekonomi vb. gibi birçok alanda gelişmelerine etki etmişlerdir.⁶⁴ Dinler, bu etkin yapılarıyla, hayatın akışı içerisinde mensupları üzerinde daima etkileyici bir rol üstlenmektedir.

Müslüman Türklerin göç ettikleri Avrupa kıtası, farklı bir kültürel ve dini yapıya sahip durumdadır. Avrupa kelimesinin, bir kara parçasını ifade etmesinin ötesinde farklı bir öneme sahip olması, bu kıtada Hristiyanlığın yayılmasıyla başlamıştır.⁶⁵ Geçmiş dönemlerde Hristiyan Avrupa toplumlarıyla, genellikle Haçlı Seferleri⁶⁶ gibi savaşlarla karşılaşan Müslüman Türkler, bu kez onların ülkelerinde yaşayacakları farklı bir tecrübeyle yüzleşmek durumunda kalmaktadır.

Türkiye'den Fransa'ya gerçekleşen göçler sonucunda, Fransa toplumsal yapısının her alanında İslam dinine mensup Müslüman Türkler ile Hristiyan bir gelenekten gelen Hristiyan veya dinsiz ama Hristiyan kültürünün etkisinde olan Fransızlar temasa geçmişlerdir. Türklerin bu ülkeye göçlerinin öncesinde de diğer göçmenler vesilesiyle İslam ve Müslümanlarla tanışan Fransa toplumu, artık farklı bir kültürden başka bir İslam toplumuyla daha karşılaşmaktadır. Fransa, Hristiyan Katolik bir ülke olmakla birlikte dini temsil eden kilise ve devlet ilişkilerinde tam bir ayrılık sergileyen laik anlayışa sahip bulunmaktadır. Ülkenin devlet yapısında, bir dine ve mezhebe ayrıcalık yapılması kabul edilmemektedir. Bu yaklaşım neticesinde, devlet okullarında hiçbir şekilde din eğitimi yapılamazken bununla birlikte bütün devlet kurumlarında dini bir faaliyet sergilenememektedir. Eylül 2004 tarihinde, Müslüman öğrencilerin okullarda başörtüsü takma yasağı getirilmesi bu tutumu sergileyen yasaklardan bir tanesi olarak temayüz

⁶¹ Joachim Wach, *Din Sosyolojisi*, çev. Ünver Günay (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1995), 261.

⁶² Giddens, *Sosyoloji*, 581.

⁶³ Gustav Mensching, *Dini Sosyoloji*, çev. Mehmet Aydın (Konya: Din Bilimleri Yayınları, 2004), 86.

⁶⁴ Mehmet Taplamacıoğlu, *Din Sosyolojisi* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1975), 97-100.

⁶⁵ Akdemir, *Avrupa Birliği'nde Kimlik, Kültür Tartışmaları ve Türkiye*, 48.

⁶⁶ Mehmet Şimşir, "Orta Çağlarda Düzenlenen Haçlı Seferlerinin Gerçek Nedenleri Üzerine Bir Çalışma", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45/45 (2018), 104.

etmektedir.⁶⁷ Fransa’da hayat, Hristiyan-Katolik bir topluma ve kültürel birikime sahip bir durumda devam ederken, bu toplumda onlarla birlikte yaşamak zorunda olan Türkler ise Müslüman ve Türk-İslam kültürüne sahip bir karakter yapısında hayata uyum sağlamak durumundadır. Bir tarafta farklı bir kültür ve dine mensup Fransa toplumunun tamamen kendilerine özel yaşam şekilleri, diğer tarafta da Fransa devlet yapısının laiklik anlayışıyla kurumsal alanlarından dini içerikli pratik ve simgeleri yasaklamaları, Müslüman Türklerin bu ülkenin toplumsal yapısına ve hayat akışına uyum sağlamalarına olumsuz etkiler yapmaktadır. Göçmenlerin yerli topluma uyum sürecine etki eden, bu seyri yavaşlatan birçok farklı etken olmakla birlikte dinden kaynaklanan kültür farklılıkları uyum sürecini ciddi manada etkilemekte ve yavaşlatmaktadır.⁶⁸

Avrupa genelinde ve laiklik anlayışıyla yönetilen Fransa’da yaşayan ve toplum hayatının bütün kademelerinde bulunmak durumundaki Müslüman kadınların, sosyal uyum adına karşılaştıkları en büyük problem genel manada giyimleri ve özellikle de başörtüleridir. Avrupa genelinde 1990’lı yıllardan bu yana, İslam dininin başörtü ritüeli ve pratik olarak uygulanması, Müslüman kadınların kamusal alanda sosyal uyumu ile ilgili tartışmaların odağına yerleşmiştir. Başörtüsü, Fransa’da kendisine karşı laikliğin savunulduğu önemli bir ihtilaf konusu haline gelmiştir. İlk ciddi sorun 1989 yılında Creil bölgesinde bir ortaokul müdürünün, başörtüsünün, okulun işleyişine sıkıntı çıkardığı gerekçesiyle Müslüman iki kız öğrencinin okuldan atılmasını talep etmesiyle yaşanmıştır. Akabinde devam eden tartışmalı süreçte, 2003 yılından itibaren başörtüsü “İslami örtü” olarak anılıp, tüm Fransa sathında laikliğin korunması adına, İslami bir simge olarak düşünülen başörtüsünün kamusal alanlarda yasaklanması için bütün toplum, laiklik muhafazası etrafında seferber edilmiştir.⁶⁹ Müslüman kadınların varlık gösterdiği bütün toplumsal alanlarda görünürlüğü olan başörtüsü, Fransız yöneticiler tarafından laiklik anlayışlarına bir başkaldırı telakki edilerek onu dini vazifeleri olarak kullanan Müslümanlar için sosyal uyum süreçlerinde ciddi bir sorunsal olmaya devam etmektedir. Bununla birlikte, yine toplumsal alanlarda görünürlük arz eden namaz ibadeti de özellikle resmi dairelerde ve toplu mekânlarda pratiğe aktarılması esnasında, onu yerine getirecek Müslüman birey ve onun çevresindeki Müslüman olmayanlar açısından önemli bir sorun olarak hissedilmektedir.⁷⁰ Fransa’da kamusal alanda namaz bireysel ve toplumsal şekliyle görünürlük sergilemektedir. Sokaklarda, okullarda, kent merkezlerinde vb. kamusal mekânlar, Müslümanların ibadet alanlarına dönüşebilmektedir. Özellikle cuma ve bayram namazlarında camilerin kapalı alanlarının almadığı zamanlarda, sokaklar trafiğe kapanacak şekilde ibadet sahasına dönüşmekte ve bazı yerel idareler de sıkıntı yaşanmaması adına tedbirler almaktadır. Bu duruma tepkili olan çevreler ve özellikle bunu siyasi olarak kullanmak isteyen Ulusal Cephe Partisi lideri, sokakta kılınan namazları işgal ve namaz kılan Müslümanları da işgalci vasfıyla

⁶⁷ Giddens, *Sosyoloji*, 605.

⁶⁸ Perşembe, *Almanya’da Türk Kimliği Din ve Entegrasyon*, 52.

⁶⁹ Nilüfer Göle, *Gündelik Yaşamda Avrupalı Müslümanlar*, çev. Zehra Cunillera (İstanbul: Metis Yayınları, 2015), 151-157.

⁷⁰ Perşembe, *Almanya’da Türk Kimliği Din ve Entegrasyon*, 122-123.

nitelemiştir. Bu çıkış çoğu siyasetçi tarafından yerilse de sokaklara taşan namazlar artık Fransa’da bir tartışma konusu olmuştur.⁷¹ Bu durum da Müslümanların kendilerini, Fransız toplumunun bir parçası gibi hissedip rahat edebilmelerine ve uyum süreçlerini gerçekleştirebilmelerini menfi etkilemeye devam etmektedir.

Sonuç itibarıyla Müslüman Türklerin, kendi milli ve dini kültürel yapısından çok farklı bir çevresel dokuya sahip olan Fransız toplumsal yapısı içerisinde, kendi dini inanç ve pratiklerine uygun bir hayatı, tavizler vermeden yaşayarak bu topluma, arzu ettikleri bir tarzda uyum sağlayabilmeleri zorluklarla kuşatılmış bir şekilde gözükmektedir.

4.2. Sosyo-Kültürel Yapı

Bireylerin içerisinde doğup, eğitim alıp, kimlik ve kişilik oluşumlarını sağladıkları, geliştikleri ve büyüdüğü sosyal ve kültürel çevreleri onların karakterlerini, hayata bakışlarını, olayları değerlendirmelerini vb. hemen bütün bireysel farklılıklarını temellendirmektedir. Köken, yaşanan ülke, inanılan din, konuşulan dil, hedefler ve topyekûn bir şekilde kültürel ortak noktalarla birbirlerine kenetlenen bireylerin ve toplumların meydana getirdikleri beraberliğe millet denilmektedir.⁷² Bir topluluğu, diğerlerinden farklı kılacak ve tam manasıyla ayırtarak millet haline getirecek değerler bütünü adı kültürdür. Makro düzeyden mikro düzeye kadar bütün sosyal gruplarda, çeşitli içeriklerde kültür yapıları bulunmaktadır. Kültür ifadesi, bugünkü yapısal ve sosyal anlamıyla İngiliz diline Tylor’ın eliyle 1871 yılında kazandırılmıştır.⁷³ Yapı ve içerik bakımından çeşitlilik arz eden kültürün, sosyologlar tarafından yapılan tanımları da çeşitlilik göstermektedir. Moles’e göre kültür, toplumların hayat serüvenleri esnasında meydana getirdikleri inşa edilmiş çevrenin entelektüel yapısıdır. Erol Güngör’e göre ise inançlar, ilimler, değerler, duygular ve heyecanlar toplamıdır.⁷⁴ Bu değerler toplamı, toplumsal yapıda bilim, felsefe, sanatsal gelişmeler ve dini yapı tarafından hayata hâkim kılınmaktadır.⁷⁵ Kültürü “hars” kelimesiyle ifade eden Ziya Gökalp, onu medeniyetle birlikte tanımlamaktadır. Medeniyet onu, beraberce yaşadıkları süreçte oluşturan farklı ulusların ortak ürünüdür. Bununla birlikte medeniyetlerin, her milletin toplumsal bünyesinde kazandığı hususi yapıya hars “kültür” denir.⁷⁶ Bir milletin mensupları, hem kendi ülkelerinde hem de azınlık olarak yaşadıkları farklı ülkelerde toplum hayatı içerisinde, kendi kültürel miraslarına sahip çıkıp ona göre bir hayat anlayışı sergilediklerinde, kimliklerini muhafaza ederek özel ve farklı bir toplum hüviyetinde dünya insanlık medeniyetine özgün bir katkı sunabilmektedir.

Avrupa ülkelerinin genelinde ve Fransa’da azınlık göçmenler olarak yaşamaya devam eden Türkler de bütün milletlerin toplumsal zihin dünyalarında olup hayata yansıttıkları gibi, yaşadıkları ortamlarda, farklı bir millet olarak kendilerine özel kültürel yaşam anlayışlarıyla

⁷¹ Göle, *Gündelik Yaşamda Avrupalı Müslümanlar*, 88-89.

⁷² Nurettin Topçu, *Ahlâk* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2022), 206.

⁷³ Cemil Meriç, *Kültürden İrfana* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2023), 47.

⁷⁴ Mesut İnan, *Türkiye’de Din Sosyolojisi Amiran Kurtkan Bilgiseven Örneği* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2010), 127.

⁷⁵ Nurettin Topçu, *Kültür ve Medeniyet* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2022), 20.

⁷⁶ Ziya Gökalp, *Türk Medeniyet Tarihi* (Ankara: Elips Kitap, 2007), 24-25.

hayatlarını sürdürmek istemekte ve buna göre bir hayat anlayışı sergilemeye çalışmaktadır. Aslında küreselleşen dünya düzeninde milletler, toplumlar ve onların bin yıllar boyunca deneyimleşerek teşekkül ettirdikleri kültürel dokuları, göç gibi farklı vesilelerle karşılıklı bir tarzda etkileşim süreçleri yaşamaktadır. Kültürleşme ifadesiyle tanımlanabilecek bu etkileşim sürecinde, toplumlar karşılıklı bir şekilde diğer kültürlerden faydalanabilecekleri hususları kendilerine göre yorumlayarak, kendi kültürlerine uygun bir tarzda benimseyebilmektedir. Toplumsal etkileşim ve kültürleşme esnasında her iki toplumun da kendini ifade edebilecek bir düzeyde olmaları sorun yaşanmaması adına önem arz etmektedir. Bununla birlikte bu süreçte, bir toplum ve bireyleri kendini ifade edebilecek bilgi, beceri, donanım ve özgürce imkânlara yeterince sahip olamazsa pasif, edilgen ve asimilasyona açık bir hale gelebilmektedir.⁷⁷ Fransa’da, hayatlarını azınlık göçmenler statüsünde devam ettiren Türkler de kültürleşme sürecinde, baskın, yerli kültür ve toplum karşısında pasif ve edilgen bir konumlanış sergilemektedir. Bu sürecin başlangıcından bugüne kadar, iki farklı dini kültürel yapıdan gelen, bu iki toplum arasında kültür şokları, kabullenmemeler ve dışlamalar gibi problemler yaşanmaktadır. Orta çağdan bugüne gelinceye kadar Avrupa milletleri, Hristiyan topluluklar olarak din merkezli bir kültürel doku etrafında ortak hareket etmiş ve “biz ve diğerleri” ifadeli tipik konumlandırmalarında özellikle çatışma merkezli düşüncelerinde “batı-doğu” ikileminde, doğu denilince mücadele etmeleri, üstünlük sağlamaları ve batıya ilerleyişlerini durdurmaları gereken Müslümanları kastetmişlerdir.⁷⁸ Geçmişten gelen bu yaklaşımın olumsuz yansımaları, göçün başlangıcından bugüne kadar Müslüman Türkler tarafından daima hissedilmiştir.⁷⁹ Genelde Türkiye’nin kırsal kesimlerinden göç eden Türk göçmenler ile Fransız toplumu arasında da Türklerin camileri, namazları, cuma ve bayram namazları, kadınların tesettürlü giyimleri, kurban ibadetleri vb. pratikler kültürel manada uyum açısından sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır.

Her milletin sosyo-kültürel yapısı birbirlerinden farklılıklar içermektedir. Bunlar dış görünüm farklılıklarından öte değerler açısından hissedilen ayrımlardır. Her milletin değerleri farklı olduğundan değerler çerçevesindeki yaşamsal süreç de buna endeksli olmak üzere değişiklikler arz etmektedir.⁸⁰ Bir millete mensup olan bireyler ve onlardan teşekkül etmiş toplumlar, sahip oldukları değerler çerçevesinde eğitilerek büyüdükleri ve kimliklerini şekillendirdikleri için hayatlarının neredeyse tamamında, fiili ve sözlü aksiyonlarında benliklerine işlemiş olan bu kültürel değerler manzumesine uygun hareketler sergilemektedir. Toplumsal yapılarda değişimler kaçınılmaz olsa da kökleşmiş olan genel kültürel yapı her daim etkili olmaya devam etmektedir.

Sonuç olarak milletlerin hayatlarına hâkim olan bütün bu bileşenlerin yansımaları, göç alan ülkelerde azınlıkların ve yerli halkın kültürel karşılaşmalarında sorunlar meydana

⁷⁷ Perşembe, *Almanya’da Türk Kimliği Din ve Entegrasyon*, 96.

⁷⁸ Akdemir, *Avrupa Birliği’nde Kimlik, Kültür Tartışmaları ve Türkiye*, 49.

⁷⁹ Perşembe, *Almanya’da Türk Kimliği Din ve Entegrasyon*, 97.

⁸⁰ Ali Akdoğan, *Sosyal Değişme ve Din* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004), 51.

getirmektedir. Bu da toplumda huzursuzluklara ve farklı kültürlerden toplumların, tam bir toplumsal uyum sağlayamamalarına neden olmaktadır. Fransa toplumunda, kendi kültürü ve kendi kimliğiyle özgün ve özgür bir birey olarak, değer görerek, toplumsal uyumu yakalayabilmiş bir Müslüman Türk vatandaş olabilmek, yerli kanun koyucuların ve halkın asimilasyon⁸¹ tarzı bir sosyal uyum beklentilerinden dolayı, sorunlarla çevrili gözükmemektedir.⁸²

4.3. Aile

Modern dönem antropolojik eğilimlere göre aile, hayatta bulunan en temel toplumsal birlik kabul edilmektedir.⁸³ Aile, akrabalık ilişkileriyle direkt olarak bağlanan, büyüklerin bebek ve çocuklara bakma mesuliyetini görev olarak kabullendiği bir bireyler birlikteliğidir.⁸⁴ Aile, ilkel toplumlarda en ilkel dini cemaat oluşumlarının temellerini meydana getirmektedir. Bu dönemlerde ailenin meydana getirdiği organik birliktelik, önemli bir dini cemaatleşme şeklinde tasavvur edilmektedir.⁸⁵ Aile gruplarının benimsediği inanç ve amel birlikteliği, kan bağlarından ve aynı mekânı paylaşmaktan daha sarsılmaz bir beraberlik meydana getirmektedir.⁸⁶ Ailede hissedilen organik bağlarla birlikte mevcut bulunan din birlikteliği de dini değerler vesilesiyle, aile mensuplarının daha sarsılmaz bir şekilde, samimi duygular sarmalında birlik olma, uyum sağlama ve ittifak kurabilme aksiyonlarını yaşamalarına vesile olmaktadır.⁸⁷ 1800'lü yıllarda aile, samimi duygusal ilişkilerle kenetlenen, ev ortamının bireylerine mahsus mahremiyet anlayışının hazzına varan, bebeklerin ve çocukların gelişimleriyle meşgul olan bir sosyal birlikteliktir. Fakat aile, sonraki yıllardan bugüne kadar kademeli bir şekilde evrimler geçirmiştir. Neticede, iş hayatında erkeklerin yanı sıra azımsanamayacak sayıda kadın istihdamı görünür hale gelmiştir. Bütün bu değişen yaşam pratikleriyle birlikte aile yapıları da çeşitlilik arz etmeye devam etmektedir.⁸⁸

Ziya Gökalp Türk ailesinin tekâmülünü şöyle izah etmektedir; Türk ailesi, başlangıçta “boy”, sonra “sop”, sonra “soy”, daha sonra “babaerki aile” ve en sonra da “izdivaci/çekirdek aile” şeklini aldı. En sonunda, “babaerki ailelerin” bölünmesinden “izdivaci/çekirdek aile” vücuda geldi. Çekirdek aile tam ve hakiki şeklini, yeni aile kanunu ile alacaktır.”⁸⁹ Gökalp’in, Türk aile yapısını, geçmişten kendi dönemi olan 20. yüzyılın başlarına kadar yaptığı izahında zikredilen son aile şekli “izdivaci aile”, halen evlilikler neticesinde bir erkek ve bir kadından meydana gelen günümüz çekirdek ailelerini tarif etmektedir. Dede Korkut hikâyelerine göre, Anadolu’da Türk aileleri, baba, anne ve çocuklardan meydana gelen küçük aile yapısına sahip bulunmaktadır. Osmanlı’da ise özellikle şehirlerde aynı bahçenin içinde üç kuşağın beraber

⁸¹ Perşembe, *Almanya’da Türk Kimliği Din ve Entegrasyon*, 92-126.

⁸² Canatan, *Avrupa’da Müslüman Azınlıklar*, 157-174.

⁸³ Wach, *Din Sosyolojisi*, 93.

⁸⁴ Giddens, *Sosyoloji*.

⁸⁵ Mensching, *Dini Sosyoloji*, 23.

⁸⁶ Abdurrahman Kurt, “Aile ve Din”, *Din Sosyolojisi El Kitabı* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 387.

⁸⁷ Taplamacıoğlu, *Din Sosyolojisi*.

⁸⁸ Giddens, *Sosyoloji*, 249-250.

⁸⁹ Gökalp, *Türk Medeniyet Tarihi*, 230.

yaşadığı evlerin olduğu geniş aile modeline rastlanılmaktadır. Türk aile yapısında, çekirdek aile içerisinde anne, baba ve çocukların sevgi ve saygı temelli sorumluluklar üstlendikleri gözlenmektedir.⁹⁰

Avrupa’da, ekonomik ve hukuksal yönlerden bir ev reisi ile ifadesini bulan pederşahi aile, geleneklere bağlı bilinçli bir toplumsal yapı konumundaydı. Bu tarz bir aile yapısı, Orta Çağ ve Yakın Çağ’da varlığını göstererek şehirli çekirdek ailenin oluşumuna kadar kendini hissettirdi. 21.yüzyılda sanayileşmeyle birlikte, evler hayatın merkezi olmaktan çıkarken, aile yapısı da çekirdek aileye evrilmiştir. Fransız İhtilali, şehirleşme ve sanayileşme ailenin hukuki ve iktisadi bakımından kaderine etki ederek onun yapısını değiştirdi.⁹¹ Özellikle meydana gelen sanayileşme, aile yapısını büyük bir değişime uğrattı. Bu değişim sonucunda aile, kadın, erkek ve ergen olmayan çocuklardan teşekkül etmektedir. Ailede kadın ve erkek aynı haklara sahip bulunmaktadır. Babaya mutlak itaat yoktur. Bütün bireylerin çalışmaya mecbur bir hayat tarzı benimsemeleri, aile bireylerinin birbirlerine başkaldırmasına sebebiyet vererek aile bağlarının kopmasına neden oldu. Aile bireylerinin birbirlerine bağlılıkları ile temin edilen ahlaki kazanımlar da kaybedildi. Toplumda tesis edilmek istenen maddi ve manevi gelişmeler hususunda aileden destek alma imkânı kalmadı.⁹²

Avrupa toplumları, kendi kimlik ve kültürel farklılıklarını karşı tarafa konumlandıkları öteki toplumlardan ayrılıklarıyla ortaya koymaktadır. Karşı tarafa yerleştirilen farklı kültürlere mensup toplumlardan bir tanesi de genelde Müslümanlar, özelde de Türkler daima olmuşlardır. Buna karşılık Müslümanlar ve Türkler de kendilerini Avrupa toplumlarından farklılıklarıyla ifade etmektedir.⁹³ İlk göç sürecinden yaklaşık on beş yıl kadar sonrasında netleştiği şekliyle, artık Fransa’da yerleşik ve oranın vatandaşı hüviyetinde bulunan Türklerin yaşam süreçleri, tarihten gelen bu karşıtlıklardan etkilenmektedir. Yukarıda izah edildiği şekliyle klasik ben merkezli Avrupa aile tiplmesi dâhilinde konumlanan Fransa aile yapısı ile çekirdek aile şeklinde olsa da halen köklerinden gelen geleneksel Türk-İslam aile yapısının karakteristik özelliklerini koruyan ve devam ettirmeye çalışan Türk aileleri ve fertleri yerli halk ve aile yapısından farklılıklar göstermektedir. Geleneksel aile yapısı refleksleri ile hareket eden Türk ailelerin ve onların bireylerinin, Fransız toplumunun uyum adına beklentilerine, onların istediği gibi yaklaşmadıklarından dolayı, iki tarafın da kendi beklentilerine uygun bir uyum süreci yaşanması ve neticeye varılması sorunlarla kuşatılmış gözükmektedir.

4.4. Dil ve Eğitim

“Eğitim” kelimesi dilimize sonradan yerleşmiş ve kullanılmaya başlanmış bir ifadedir. Bu süreç öncesinde “eğitim” kelimesi yerine Arapça kökenli bir kelime olarak dilimize ve kültürümüze

⁹⁰ Berrin Eyce, “Tarihten Günümüze Türk Aile Yapısı”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi* 1/4 (2014), 236-241.

⁹¹ Andreas C Bimmer, “Avrupa’da Aile Araştırmaları”, çev. M Akif Korkmaz, *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi* (2020), 304.

⁹² Topçu, *Sosyoloji*, 116-118.

⁹³ Akdemir, *Avrupa Birliği’nde Kimlik, Kültür Tartışmaları ve Türkiye*, 54-55.

yerleşmiş bulunan “terbiye” kullanılmaktadır.⁹⁴ Bu kelime Arapça “r-b-y” fiilinin sülasi mezid kalıplarından “tef’il” kalıbından türetilmiş fiilin mastar halidir. Bir kişinin, beden, akıl ve ahlaki özelliklerinin kuvvetlenmesi ve gelişmiş olması manasında kullanılmaktadır.⁹⁵ Bugün “terbiye” kelimesinin yerine kullandığımız “eğitim” kelimesi onun ihtiva ettiği bazı manaları içermemektedir. Sözlükte eğitim, “eğitmek işi” şeklinde ifade edilmekte; eğitmek ise bir kişi veya herhangi bir şeyi, üzerinde çalışarak arzu edilen hedef doğrultusunda yetiştirmek şeklinde tarif edilmektedir. Her bilim adamının ve bütün disiplinlerin kendilerine göre bir eğitim anlayışları ve tanımlamaları bulunmaktadır. Eflatun, “eğitim, bedene ve ruha yetenekli olduğu güzelliği vermektir” der. Çiçero, “eğitim, çocuğu insan haline getirme sanatıdır” tarifini yapar. J.J. Rousseau ise “eğitim, doğaya göre insan yetiştirmektir” demektedir.⁹⁶

Eğitim, bir toplumun kültürel birikiminin gelecek kuşaklara intikal ettirilmesini temin eden, fertlere bir hayat anlayışı, çevresine ve toplumsal yapıya bir yöneliş tarzı kazandıran, ferdin kabiliyet ve becerilerini inkişaf ettiren, toplum ekonomisinin ihtiyaç hissettiği kalifiye insan kaynağını temin eden azami derecede kıymetli toplumsal bir organizasyon ve kurumsal bir yapıdır. Bu tanım bağlamında eğitim kavramı, dar ve geniş olarak iki manada kullanılmaktadır. Geniş manasıyla, içinde yaşanan toplumun ve milletin kültürel değerlerinin öğrenilmesi, içselleştirilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılmasıdır. Dar anlamıyla ise öğretim manasında kullanılarak bireylerin ve toplumların bilim ve teknik ile irtibatını sağlamaktır.⁹⁷ Eğitim denince toplumsal yapıda ilk akla gelen zümre çocuklardır. Bundan dolayı, çocukların yetiştirilmesi gerçeği olan eğitim, insanlığın dünyada kendileri için gerçekleştirdiği aktivitelerin en kıymetlisidir.⁹⁸ Eğitim, toplumların kendi kimliklerine sahip çıkabilme ve gelecek nesillere aktarabilmeleri için önemli kurumlardan bir tanesidir. Bir toplumda millet ruhunu aktive eden maariftir. Maarif kendi potansiyelini gösteremezse millet ruhu yerle yeksan olur. Bireyde cereyan ettiği gibi millet ruhunda da iki kuvve bir arada varlık göstermektedir. Birisi dedelerinden miras aldığı, diğeri ise maarifle elde ettiği eğitimidir. Ataların mirası tarih bilincinde mündemiç olmakla birlikte eğitime gelince o ise maarifin hediyesidir.⁹⁹ Bir toplumsal yapıda söz sahibi olan bireylerin yetiştirdikleri nesillere düşüncelerini ve duygularını aktarması manasına gelen eğitim denilince akla ilk başta aile ve kurum olarak okullar gelmektedir. Çocukların eğitildikleri, geliştirildikleri ve sosyalleştikleri ilk kurumlar bunlardır. Fakat bu sınırları muayyen iki kurumsal yapının yanı sıra, çocukların eğitiminde gerçek manada belirleyici olan, toplumlar ve onların bünyesinde aksiyon halinde varlık gösteren kültürdür.¹⁰⁰ Bundan dolayıdır ki, değerlerine sahip çıkma gayretinde olan her toplumsal yapıda doğan,

⁹⁴ Bünyamin Solmaz, “Eğitim ve Din”, *Din Sosyolojisi El Kitabı*, ed. Niyazi Akyüz - İhsan Çapcıoğlu (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 403.

⁹⁵ Ahmed el-Ayid vd., *el-Mu’cem el-Arabi el-Esasi* (Tunus: Dürus, 1988), 502.

⁹⁶ Solmaz, “Eğitim ve Din”, 403-404.

⁹⁷ Türkan Orman Fırıncı, “Toplum ve Eğitim”, *Sosyoloji*, ed. İhsan Sezal (İstanbul: Beta, 2017), 147.

⁹⁸ Hilmi Ziya Ülken, *Eğitim Felsefesi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1967), 1.

⁹⁹ Nurettin Topçu, *Türkiye’nin Mearif Davası* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2020), 30.

¹⁰⁰ Hikmet Yıldırım Celkan, *Ziya Gökalp’in Eğitim Sosyolojisi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1990), 49-50.

büyüyen, gelişen ve doğal bir seyir dâhilinde örgün ve yaygın eğitim alan bütün bireyler, o toplumun kültürel değerlerinin her aşamasına hâkim ve adeta onlarla yoğrulmuşçasına bir karakterde varlık sergilemektedir.

Bir toplumsal yapıda dil de en az eğitim kadar önemlidir. Çünkü her toplumun dili, gelecek nesillere tarih ve kültürün aktarımı adına çok büyük önem arz etmektedir. Dil, kültürel dokunun her kademesine sahip çıkarak öz kimliğin korunabilmesi için büyük bir öneme sahiptir. Dili tanımlamak gerekirse, bireyler arasında iletişimi temin eden sözler, sesler ve bazı işaretlerden meydana gelen bir vasıta denilebilir.¹⁰¹ Dil, konuşulduğu ortamlarda, adeta onu konuşan milletin aynaya yansıyan vicdan tercümesi hükmündedir.¹⁰² Dil, başka bir açıdan bakıldığında, düşündüklerimizi somutlaştıran işaretlerden meydana gelmektedir. Yaşayan bir dil, bir grup bireye, bir ülke vatandaşına kendini benimseten, düşüncülerin kelimelerle ifade sistematiğidir.¹⁰³ Dil toplumların kültürlerinin temelini teşkil ederek insanlık tarihinin en önemli kurumu olmaktadır. Toplumlar, dil vesilesiyle bilgileri muhafaza edip bilgiler için zaman ve mekânsal bir süreç oluşturabilirler. Dilin toplumlar için önemli işlevlerinden bir tanesi, nesiller arası kültür iletiminde vasıta konumunda olmasıdır. Dilin bir diğer önemli işlevi ise toplumların fertleri arasında iletişimi ve anlaşmayı sağlamasıyla milli beraberlik ve bütünleşmeyi temin etmesidir. Dil ve eğitim kurumları, birbirleri üzerinde etkilidir. Eğitim, dil üzerinde yaptığı çalışmalarla dili, dil de eğitimin kendisi aracılığıyla yapılmasından dolayı eğitimi etkilemektedir.¹⁰⁴

Avrupa ülkelerinde yaşayan Türklerin sosyal uyum açısından sorunlarla karşılaştıkları alanlardan bir tanesi de eğitim ve dil ile ilgili durumlar ve ortamlardır. Yaşadıkları ülkelerin dillerini öğrenemeyen ve eğitim sistemi içerisinde bu açıdan zorluklarla karşılaşan Türk çocuklar, okul ortamına uyumda sorunlar yaşamaktadır.¹⁰⁵ Fransa toplumsal yapısında da Türkler, dil ve eğitim açısından eksikliklerinden dolayı sorunlar yaşamaktadır. Özellikle dil sıkıntısı olan çocuklar ve gençler eğitim ortamında uyum sorunları yaşamaktadır. Türklerin kendi dil ve genel kültür eğitimleri ve bunları Fransa şartlarında da imkânlar nispetinde yeni nesillere aktarmaları, kendi aralarında Türkçe konuşmaları, bunu kimliklerine sahip çıkabilmek için bilinçli sürdürmeleri, kendi kültürel yapılarına göre dini ve ahlaki eğitimlerine devam etmeleri, Fransızların arzuladığı bir sosyal uyumun olmasına engel teşkil etmektedir. Bu durum da neticede hem Türkler için hem de Fransızlar için sorunlar yaşanmasına sebebiyet vermektedir.¹⁰⁶ Bu sorunsal durum, göç sürecinin ilk yıllarından bugüne kadar devam etmektedir. Sosyal uyum, her iki tarafın da atmış oldukları ılımlı adımlar nispetinde mesafe kat edebilmektedir.

¹⁰¹ Nevin Güngör, *Kültür-Eğitim-Dil Üzerine Görüşleri ile Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu* (Ankara: Kültür Bakanlığı, 1991), 59-60.

¹⁰² Ziya Gökalp, *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak* (İstanbul: Türk Kültür Yayıncısı, 1974), 14.

¹⁰³ Nurettin Topçu, *Psikoloji* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2022), 212.

¹⁰⁴ Güngör, *Kültür-Eğitim-Dil Üzerine Görüşleri ile Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu*, 60-63.

¹⁰⁵ Perşembe, *Almanya'da Türk Kimliği Din ve Entegrasyon*, 105.

¹⁰⁶ Perşembe, *Almanya'da Türk Kimliği Din ve Entegrasyon*, 104-113.

4.5. Irkçılık

Irk tabiri, toplum hayatı için önemli bir kavram konumundaki ırkçılık yaklaşımının temelini oluşturmaktadır. Irkçı birey, insanlar arasında sadece ırka dayalı olmak üzere aşağılık ve üstünlük bulunduğuna inanan kimsedir. Bu temelden hareketle, belirli kişiler ve toplulukların kabullendiği hal, tavır ve davranışlar bütününe de ırkçılık denilmektedir. Bireysel ve grup bazlı ırkçılıktan kurumsal ırkçılığa geçenlere göre ırkçılık; toplumun yapısal işleyişinde sistemli bir şekilde yerleşmiştir.¹⁰⁷ Irk ve ırkçılık anlayışı ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Amerika’da ırkçılık, ten rengi üzerinden kurgulanırken başka ülkelerde, toplumlarda ve günümüzde kılık kıyafet (mesela başörtüsü), görünen bütün azınlık simgelerini içine alacak tarzda genelleşmektedir. Avrupa ırkçılığında ise beyaz Hristiyanların üstünlüğü savunuculuğu ve diğerlerinin önemsizleştirilmesi ön plana çıkmaktadır. Baskın grupların mensuplarının ırkçı tavırları ve ayrımcı yaklaşımları pratik hayattaki ırkçılık şekliyle isimlendirilmektedir. Avrupa’da ve ABD gibi sömürge sonrası yerleşimci ülke tiplerinde ırkçılık, ulus inşası, sömürge düzeninde çıkan etnik çatışmalar sonrasında oluşan âdetler, inançlar ve kültür uygulamaları temelinde yükselmektedir. Göç alan ülkelerde çağdaş dönemde ırkçılık ve izlerinin devamı ekonomik kaygılar ve yerlilik yaklaşımından etkilenmektedir.¹⁰⁸ Çağdaş dünyada, Avrupa’da ırkçılığın kökenleri geçmişten gelmekle birlikte, ekonomiyi yöneten ve toplumsal bazda ondan istifade edenlere karşı, Fransa, ABD ve İngiltere gibi ülkelerde toplumun en alt kesiminde, kapitalist düzene hizmet etmek zorunda kalan göçmen emekçi grupların toplumsal protesto hareketleri de önemli bir etken olmaktadır. Kendini her açıdan üstün gören yerli toplum ile eşit ve adil haklar isteyen göçmen azınlıklar arasında, ırkçı içerikli yaklaşımlar gözlemlenebilmektedir.¹⁰⁹

1990’lı yıllarla birlikte neredeyse bütün Avrupa’da yabancı düşmanlıkları, saldırı içerikli ırkçı akımlar, soykırım ve fiziksel saldırı olaylarında artış gözlenmektedir. Irkçı saldırılar, kimi ülkelerde soykırım ve fiziki saldırı ve kimilerinde de sözlü şiddet olarak kendini göstermektedir. Avrupa’da görülen yabancı düşmanlığı ve ırkçı yaklaşımların, soğuk savaş sonrasında başta Almanya, Belçika, Fransa ve Avusturya gibi Avrupa ülkelerinde baş gösteren aşırı sağcı ve ırkçı gelişmelerle yakından ilgisi görülmektedir. Fransa’da, ırkçılık savunucusu Le Pen’in partisinin 1986 yılı seçimlerinde % 9.8 oy alması bu durumu net bir şekilde tasvir etmektedir.¹¹⁰ Avrupa’da ırkçılık bağlamında çoğalan hem siyasal söylemler hem de toplumsal düzlemde yaygınlaşan fiziksel ve sözlü şiddet hareketleri göçmenler tarafından endişeyle karşılanmaktadır.¹¹¹ Çeşitli toplumsal alanlarda bütün yabancılara yönelik ve özellikle okullarda göçmen öğrencilere yönelik dışlayıcı, küçümseyici ve ırkçı yaklaşımlar azınlık göçmenlerde olumsuz etkiler bırakmaktadır.¹¹² Yabancı bir ülkede göçmen vasfıyla, azınlık konumunda, farklı olumsuz

¹⁰⁷ Giddens, *Sosyoloji*, 540.

¹⁰⁸ De Has vd., *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Nüfus Hareketleri*, 90-92.

¹⁰⁹ Fırat Mollaer, *Modernlik Kehanetleri* (Ankara: Phoenix Yayınevi, 2016), 186-192.

¹¹⁰ Canatan, *Avrupa’da Müslüman Azınlıklar*, 241-243.

¹¹¹ Şahinöz, *Avrupa’da İslam*, 149.

¹¹² Perşembe, *Almanya’da Türk Kimliği Din ve Entegrasyon*, 101.

yaklaşımlarla birlikte ırkçılık içerikli fiziksel ve sözel saldırıların cereyan ettiği bir toplumsal yaşam düzleminde, hayata devam eden bütün azınlıklar için olduğu gibi Türklerde de toplumsal uyum hususunda güvensizlik, huzursuzluk ve tepkisel hareketlilik sergilenmesine neden olmaktadır. Fransız yöneticiler ve halkı ile Türkler tarafından arzu edilen ortak bir uyum sürecinin yaşanabilmesinden uzaklaşmaktadır.

4.6. İslamofobi

Fobi, kişinin yaşamını sekteye uğratacak tarzda bir şeylerden korkmasını ifade etmektedir. Normal bir korku insanı korumaya matufken, fobik bir korku, gerçektışı ve bilinçdışı bir korku şeklinde, korkulmayacak şeylerden anlamsızca korkmaktır.¹¹³ İslamofobi, ırkçılık, düşmanlık, dışlama, ayrımcılık vb. tavırları barındıran bir İslam karşıtlığı halidir. İslamofobi, İslam'a ve Müslümanlara karşı kendilerini ve inançlarını tehdit ettikleri zannıyla çekinme ve korkma halini ifade etmektedir.¹¹⁴ İslam'ın ortaya çıkmasından bu yana, dünya tarihinde var olan Doğu-Batı kutuplaşmasının merkezine, Batı/Hristiyan toplumlar ve Doğu/Müslüman toplumlar askeri, siyasi, dini, kültürel ve ekonomik çekişmeler ile yerleşmişlerdir.¹¹⁵ İslamofobinin tarihini İslam dininin dünya sahnesine çıkışına kadar götürebiliriz.¹¹⁶ Müslümanların fetihlerle Hristiyan âleminin elinde olan bölgeleri de alması karşılıklı mücadelelere ve haçlı seferlerine neden olmuştur. Batıda ve Hristiyan dünyada bir İslam düşmanlığı görünür hale gelmiştir.¹¹⁷ Batı, İslam'dan önce barbar dediği Doğuyu ötekileştirirken, İslam ile birlikte kendini var etmek için düşman saydığı İslam ve Müslümanları ötekileştirdiği Doğu imajı haline getirmiştir.¹¹⁸

Batı toplumlarının tamamında ve Fransa'da islamofobinin kökeni, İslam Tarihi'nin başlangıcına gitmekle birlikte, 2001 ikiz kule saldırısı, 2015 Charlie Hebdo saldırısı ve 2020 yılında aynı karikatür nedeniyle Fransa'da bir öğretmen öldürülmesi gibi olaylar Fransa'da islamofobi içerikli fiziki ve sözel saldırı ve yaklaşımların artmasına sebebiyet vermektedir.¹¹⁹ Tarih derinliklerinden gelen İslam karşıtlığı, yaşanan, istenmeyen farklı olaylar ve İslam karşıtlığının siyasal bir malzeme olarak kullanılması neticesinde, Avrupa ülkelerinde Müslüman karşıtı gösteriler, ev ve cami kundaklamaları ve Müslümanlara sözlü ve fiili saldırılar islamofobinin toplumsal yansımaları olarak gözükmektedir.¹²⁰

İslamofobik yaklaşımlar, Müslümanların içinde yaşadıkları topluma bütün kademeleriyle sosyal uyumuna mâni olmaktadır. Müslümanların kendilerini dışlanmış, yabancı ve istenmeyen kişiler

¹¹³ Selinay İlgaz, "Avrupa'da Göçmen Karşıtı Tutum ve İslamofobi", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi* 7/1 (29 Mayıs 2023), 143.

¹¹⁴ Asım Yapıcı - Feyza Ölçek, "Ön Yargı ve Ayrımcılık Bağlamında İslamofobi: Dini/Sosyal Kimlikler Arası İlişkilerde Değişim ve Süreklilik", *İnsanlığın İslamofobi ile İmtihanı*, ed. Ejder Okumuş (Ankara: Eskiye Yayınları, 2018), 138-139.

¹¹⁵ Tuba Er - Kemal Ataman, "İslamofobi Ve Avrupa'da Birlikte Yaşama Tecrübesi Üzerine", *İnsanlığın İslamofobi ile İmtihanı*, ed. Ejder Okumuş (Ankara: Eskiye Yayınları, 2018), 159.

¹¹⁶ Orhan Gökçe - Gülise Gökçe, *Avrupa Medyası ve Kamuoyunda İslâm, Türk ve Türkiye İmajı: Eski Korkular - Yeni Kâbuslar ve Modeller* (Kızılay, Ankara: Birleşik, 2011), 77-80.

¹¹⁷ İbrahim Kalın, *Ben Öteki ve Ötesi İslam-Batı İlişkileri Tarihine Giriş* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2017), 67.

¹¹⁸ Şevket Yıldız, "İslamofobinin Tarihi ve Kültürel Kökenleri", *Balıkesir İlahiyat Dergisi* 17 (2023), 36.

¹¹⁹ Yardım, *Fransa'da İslam ve Kolonyal Hafıza*, 16.

¹²⁰ Şahinöz, *Avrupa'da İslam*, 154-155.

olarak düşünmelerine neden olmaktadır. Bunun yanı sıra, islamofobik yaklaşımlar, sözde Müslümanların yaptıkları ve İslam tarafından kabul edilemeyecek hareketlerin ve eylemlerin Müslümanlarca desteklenmesine neden olmaktadır.¹²¹ Fransa’da yaşayan Müslümanlar da islamofobik yaklaşımların kısılacında, Müslüman kimliklerini muhafaza ederek bu topluma uyum sağlama mücadelesi vermektedir.¹²² Toplumsal alanlarda sergilenen islamofobik tutumlar Müslümanları huzursuz etmenin yanı sıra Fransızların yaşantılarını da olumsuz etkilemektedir.¹²³ Yaşanan bütün olumsuz yaklaşımlar ve İslam dini ile bağlantılı dışlayıcı, yok sayıcı, ötekileştirici, fiili ve sözel şiddet içeren davranışlar, Müslümanların Fransa sosyal hayatına uyum sağlamasına olumsuz engeller olarak gözükmemektedir.

4.7. Ekonomi

Sosyal bilimlerden bir tanesi konumundaki ekonomi, bireylerin ve toplulukların ellerinde bulunan az sayıda kaynaklarıyla daima çoğalmakta olan ihtiyaçlarını giderme bilimi veya iktisadi yönelimleri inceleyerek belirli kriterler çerçevesinde analizler yapmaktır.¹²⁴ Ekonomi, insanların ihtiyacı olan ürünlerin, hizmetlerin meydana getirilmesini, taksim edilmesini ve kullanılmasını organize eden toplumsal bir kurumdur. Ekonomik faaliyet, kişilerin kaynaklar üzerindeki egemenliğinin ana yönelişleri dâhilinde, iktisadi hedeflere yönelik bir tarzda uygun bir şekilde icra edilmesidir. Tasarlanarak ortaya konulan ekonomik eylemlere rasyonel ekonomik eylem denilmektedir. Kâr amaçlı yürütülen bütün ticari faaliyetler ekonomik eylemlerdir.¹²⁵ Bir ülke ve millet ekonomisi, halkın çalışıp üretmesiyle gelişir. Bu gelişme de ülkede paranın çok olmasına değil, kullanılıp ekonomik sisteme dâhil edilmesine bağlıdır. Para kullanıldıkça ve devredildikçe işsizlik azalır, düzenli çalışma temin edilir, istihdam seviyesi artar ve bu hal sistemli devam ettirildikçe ülkenin milli geliri artar ekonomik kalkınması hızla mesafe kat eder.¹²⁶ Ekonomi, sosyoloji tarihinde bazı bilim adamları tarafından, diğer toplumsal olaylar üzerinde etkili olup onların oluşum ve gelişimlerinde belirleyici bir bağımsız değişken konumunda ele alınıp irdelenmektedir.¹²⁷ Ekonomi, toplumsal yapıda bireyler üzerinde, onların yaşam standartları üzerinde, insan gruplarının kitlesel hareketlerinde etkili olan sosyal bir olgudur. Ekonomik sistem insanlık tarihinde çeşitli dönem ve bölgelerde, onu yönetenler tarafından kendileri için bir menfaat, işçi sınıfı için ise bir sömürü aracı olarak kullanılmıştır.¹²⁸ Bundan dolayıdır ki toplumların hayat serüvenleri içerisinde cereyan eden sosyal olaylar üzerinde etkili olan ekonomi ile ilgili olarak Huber, Hüllman, Leos, Stenzel, Adam Müller, Hegel,

¹²¹ İbrahim Kalın, “İslamofobi Ve Çok Kültürlülüğün Sınırları”, çev. İsmail Eriş, *İslamofobi 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu*, ed. John Esposito - İbrahim Kalın (İstanbul: İnsan Yayınları, 2015), 61-62.

¹²² Fatih Öztaş, “Dinsel Fundamentalizm ve İslamofobi Sarmalında ‘Fransa İslamı’ Tartışmaları”, *İlahiyat Akademisi* 14 (2021), 211.

¹²³ İhsan Çapcıoğlu - Hilmi Keleş, “Fransa’da İslam ve Müslümanlar”, *Avrupa’da Müslümanlar*, ed. Erkan Perşembe - Nebile Özmen (Ankara: Nobel, 2024), 47.

¹²⁴ Ahmet Efe, “İslami Perspektifte Ekonomi Psikolojisi”, *Yönetim Ekonomi Edebiyat İslami ve Politik Bilimler Dergisi* 4/1 (2019), 132.

¹²⁵ Max Weber, *Ekonomi ve Toplum*, çev. Latif Boyacı (İstanbul: Yarı Yayınları, 2012), 175-181.

¹²⁶ Sabri F. Ülgener, *Milli Gelir İstihdam ve İktisadi Büyüme* (İstanbul: Der Yayınları, 1991), 3.

¹²⁷ Nurettin Şazi Kösemihal, *Sosyoloji Tarihi* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1995), 216.

¹²⁸ Raymond Aron, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri* (Ankara: Bilgi Kitabevi, 1994), 140-146.

Feuerbach, Saint Simon, Le Play, L. Blanc ve Marx gibi bilim adamlarınca ekonomiye endekslenen kuramlar geliştirilmiştir.¹²⁹

Göçler, iktisadi olanaklar üzerinde geniş çaplı deformasyonlar oluşturmaktadır. Göç eden bireyler ve aileler yerleştikleri ülkelerde maddi özgürlüklerine kavuşabilmek adına çalışmak zorundadır. Bundan dolayı göç alan ülkelerdeki iktisadi durumun iyi veya kötü bir seyir halinde olması göçmenlerin sosyal uyumları açısından önem arz etmektedir. İş alanlarında istihdam durumu, işçilerle ilgili kanunlar, sosyal yapılar, enflasyon gibi etkenler göçmenlerin sosyal uyum süreçlerini olumlu veya olumsuz yönde etkilemektedir.¹³⁰ Fransa toplum hayatında da göçmen topluluklardan bir tanesi konumundaki Türkler de Fransa'nın genel ekonomik sisteminden etkilenmektedir. Bunun yanı sıra Fransız ekonomisinin sunduğu iş imkânlarından, genelde sanayi, market, inşaat sektörü ve temizlik işçiliği gibi alt sınıf çalışma alanlarından yararlanabilmeleri onları toplum nezdinde psikolojik baskı altına almaktadır.¹³¹ Bu gibi durumlar, göçmen Türklerin, yerli halkın yanında ikinci sınıf vatandaş muamelesi görme hissini uyandırmakta ve onların topluma uyum süreçlerini olumsuz etkilemektedir.

Sonuç ve Öneriler

Göç olgusu, onunla yüzleşmek durumunda kalan bütün birey ve toplumların hayatında derin izler bırakmaktadır. Göç eden bireyler, doğup büyüdüğü ve yaşadıkları bölgelerden veya vatanlarından ayrılarak yalnız ve korumasız kalmak gibi iç huzursuzluğa neden olan duyguları yoğun bir şekilde, göçün her safhasında hissetmektedir. Göç ile birlikte başlayıp göçmen bireylerin hayatlarının her alanına temas eden sorunlar, göçün sona ermesi ve hedef bölgeye/ülkeye yerleşilmesinin akabinde de devam etmektedir. Sorunlar boyutsal olarak farklılıklar arz etmekle birlikte maddi ve manevi şekilleriyle göçmenlerin karşısına çıkmaktadır. Avrupa'ya ve Avrupa ülkelerinin en çok göç alanlarından bir tanesi olan Fransa'ya göç etmiş olan Müslüman Türkler de göçün başlangıcından bugüne kadar çok çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır. Göçmenlerin hedef ülkeye yerleşmelerinin akabinde iki önemli sorunsal alan onları beklemektedir. Bunlardan birincisi, azınlık konumundaki göçmenlerin, kendi kültürel kodlarına uygun bir şekilde benliklerini muhafaza edebilecekleri kimliklerine sahip çıkabilmedir. İkincisi ise kendi kimlik ve şahsiyetine uygun bir hayatı yaşarken artık yerleşik olarak bulundukları ülkenin toplumsal yapısına sosyal uyum sağlayabilme süreci olarak gözükmektedir. Türkler de Fransa'da bu sorunla karşılaşmaktadır. Türk-İslam kimliğini korumakla birlikte yaşadıkları Fransa toplum hayatına uyum sağlayabilmek, ciddi gayret gerektiren sorunsallar olarak her daim karşılarında bulunmaktadır. Her iki toplum için de farklılıklar arz eden dini yapı, sosyal ve kültürel yapı, aile yapısı, dil ve eğitim ile birlikte ırkçılık hareketleri, islamofobik yaklaşımlar ve ekonomik dışlamalar, her iki toplumun da kendi açılarından arzu ettikleri şekilde, Türklerin Fransız toplumsal yapısına uyum

¹²⁹ Kösemihal, *Sosyoloji Tarihi*, 219.

¹³⁰ Kaya, *Göç Dini Algılar ve Entegrasyon*, 61.

¹³¹ Gürün Karatepe - Dinler Kısacıtutan, "Fransa'da Yaşayan Göçmen Türk Kadın İşgücünün, İşgücü Piyasalarına Entegrasyon Süreci Üzerine Bir Araştırma", 82.

sağlayabilmesinde, Fransa'nın kendi açısından tek taraflı beklentilerinden dolayı olumsuz etkilerde bulunmaktadır. Yönetimsel ve toplumsal bazda gücü elinde bulunduran Fransızların, sadece kendi açılarından beklentileri çerçevesinde bir uyum talepleri, kimlik, kişilik, dini ve kültürel kodlarına aykırı olduğundan dolayı Türkler tarafından tepkiyle karşılanmaktadır. Müslüman göçmen Türk toplumuna karşı bu tür yaklaşımların yanı sıra, özellikle etnik ve islamofobik tavırlar Türklerin kendilerini istenmeyen, dışlanan, bu topluma ait olmayan ve ikinci sınıf vatandaşlar olarak hissetmelerine sebebiyet vermektedir. Neticede, Fransa toplumsal yapısında Müslüman Türklere karşı sergilenen bu olumsuz yaklaşımlar ve bunlara karşı bir reaksiyon olarak Türklerin kendilerini Fransa'ya ait hissedememeleri, her iki toplumun da huzuru yakalayabilmeleri adına hayati öneme sahip olan sosyal uyum, tam ve istenen şekliyle gerçekleşmemektedir.

Kaynakça / References

- Acar, Erhan. “1960-1965 Döneminde Türkiye’den Almanya’ya İşçi Göçleri”. *TroyAcademy* 8/1 (24 Mart 2023), 38-69. <https://doi.org/10.31454/troyacademy.1215332>
- Akdemir, Erhan. *Avrupa Birliği’nde Kimlik, Kültür Tartışmaları ve Türkiye*. Bursa: Ekin Yayınevi, 2013.
- Akdoğan, Ali. *Sosyal Değişme ve Din*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004.
- Akgür, Zeynep Gökçe. *Türkiye’de Kırsal Kesimden Kente Göç ve Bölgeler Arası Dengesizlik (1970-1993)*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 1997.
- Akıncı, Mehmet Ali. “Fransa’daki Türk Göçmenlerinin Etnik ve Dinî Kimlik Algıları”. *Bilig* 70 (2014), 29-58.
- Aron, Raymond. *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*. Ankara: Bilgi Kitabevi, 1994.
- Arslantürk, Zeki. *Uygulamalı Sosyal Araştırma Metot ve Teknikler SPSS*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2016.
- Ayid, Ahmed el- vd. *el-Mu’cem el-Arabi el-Esasi*. Tunus: Dürus, 1988.
- Berger, Peter L. - Luckmann, Thomas. *Gerçekliğin Sosyal İnşası Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi*. çev. Vefa Saygın Öğütle. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2008.
- Bimmer, Andreas C. “Avrupa’da Aile Araştırmaları”. çev. M Akif Korkmaz. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 300-317.
- Canatan, Kadir. *Avrupa’da Müslüman Azınlıklar*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Celkan, Hikmet Yıldırım. *Ziya Gökalp’in Eğitim Sosyolojisi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1990.
- Creswell, John W. *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. ed. Mesut Bütün - Selçuk Beşir Demir. çev. Osman Birgin vd. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2023.
- Çapcıoğlu, İhsan - Keleş, Hilmi. “Fransa’da İslam ve Müslümanlar”. *Avrupa’da Müslümanlar*. ed. Erkan Perşembe - Nebile Özmen. Ankara: Nobel, 2024.
- Dalkılıç, Muhammed Mücahid - Yardım, Müşerref. “Fransız İslam’ı Projesi ve ‘Sorunsuz Fransız Müslümanı’ Profili İnşası”. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 26/2 (2022), 277-288.
- De Has, Hein vd. *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Nüfus Hareketleri*. çev. Birsen Aybüke Evranos. Ankara: Gav Perspektif Yayınları, 2022.
- Efe, Ahmet. “İslami Perspektifte Ekonomi Psikolojisi”. *Yönetim Ekonomi Edebiyat İslami ve Politik Bilimler Dergisi* 4/1 (2019), 131-152. <https://doi.org/10.24013/jomelips.477382>
- Er, Tuba - Ataman, Kemal. “İslamofobi Ve Avrupa’da Birlikte Yaşama Tecrübesi Üzerine”. *İnsanlığın İslamofobi ile İmtihanı*. ed. Ejder Okumuş. 157-183. Ankara: Eskiyei Yayınları, 2018.
- Eyce, Berrin. “Tarihten Günümüze Türk Aile Yapısı”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi* 1/4 (2014), 223-244.
- Giddens, Anthony. *Sosyoloji*. ed. Cemal Güzel. çev. Hüseyin Özel vd. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2012.
- Glesne, Corrine. *Nitel Araştırmaya Giriş*. ed. Ali Ersoy - Pelin Yalçınoglu. Ankara: Anı Yayıncılık, 2015.
- Gökalp, Ziya. *Türk Medeniyet Tarihi*. Ankara: Elips Kitap, 2007.
- Gökalp, Ziya. *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak*. İstanbul: Türk Kültür Yayını, 1974.
- Gökçe, Orhan - Gökçe, Gülise. *Avrupa Medyası ve Kamuoyunda İslâm, Türk ve Türkiye İmaju: Eski Korkular - Yeni Kâbuslar ve Modeller*. Kızılay, Ankara: Birleşik, 2011.
- Göle, Nilüfer. *Gündelik Yaşamda Avrupalı Müslümanlar*. çev. Zehra Cunillera. İstanbul: Metis Yayınları, 2015.
- Günay, Ünver. *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1998.
- Güngör, Nevin. *Kültür-Eğitim-Dil Üzerine Görüşleri ile Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1991.

- Gürün Karatepe, Seçil - Dinler Kısaca, Elvin. "Fransa'da Yaşayan Göçmen Türk Kadın İşgücünün, İşgücü Piyasalarına Entegrasyon Süreci Üzerine Bir Araştırma". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 25/1 (2023), 79-96.
- İlgaz, Selinay. "Avrupa'da Göçmen Karşıtı Tutum ve İslamofobi". *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi* 7/1 (29 Mayıs 2023), 140-166.
- İnan, Mesut. *Türkiye'de Din Sosyolojisi Amiran Kurtkan Bilgiseven Örneği*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2010.
- Kalın, İbrahim. *Ben Öteki ve Ötesi İslam-Batı İlişkileri Tarihine Giriş*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2017.
- Kalın, İbrahim. "İslamofobi Ve Çok Kültürlülüğün Sınırları". çev. İsmail Eriş. *İslamofobi 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu*. ed. John Esposito - İbrahim Kalın. İstanbul: İnsan Yayınları, 2015.
- Kara, İlyas - Yılmaz, Ali. "Fransa'daki Türk Diasporasının Kimliğinin Korunmasına Yönelik Faaliyetler". *International Journal of Field Education* 7/2 (2021), 77-91. <https://doi.org/10.32570/ijofe.1017879>
- Kara, İlyas - Yılmaz, Ali. "Fransa'daki Türk Diasporasının Kimliğinin Korunmasına Yönelik Faaliyetler". *Uluslararası Alan Eğitimi Dergisi* 7/2 (31 Aralık 2021), 77-91. <https://doi.org/10.32570/ijofe.1017879>
- Kara, Mehmet Akif. *Göç Yazıları Kuramdan Alana Türkiye'de Göç*. Ankara: Kırmızı Çatı, 2018.
- Karaman, Fikret. "Fransa İslam Konseyi Üzerine Bir İnceleme". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/16 (2004), 111-128. <https://doi.org/10.17120/omuifd.30508>
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar İlkeler Teknikler*. Ankara: Nobel, 2017.
- Kaya, Mahmut. *Göç Dini Algılar ve Entegrasyon*. İstanbul: Çıra Akademi Yayınları, 2023.
- Kösemihal, Nurettin Şazi. *Sosyoloji Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1995.
- Kurt, Abdurrahman. "Aile ve Din". *Din Sosyolojisi El Kitabı*. 387-400. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Mensching, Gustav. *Dini Sosyoloji*. çev. Mehmet Aydın. Konya: Din Bilimleri Yayınları, 2004.
- Meriç, Cemil. *Kültürden İrfana*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2023.
- Mollaer, Fırat. *Modernlik Kehanetleri*. Ankara: Phoenix Yayınevi, 2016.
- Neuman, W. Lawrence. *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. çev. Özlem Akkaya. 2 Cilt. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2022.
- Okumuş, Ejder. *Dinin Toplumsal İnşası*. Ankara: Akçağ, 2015.
- Orman Fırını, Türkan. "Toplum ve Eğitim". *Sosyoloji*. ed. İhsan Sezal. 145-178. İstanbul: Beta, 2017.
- Öztaş, Fatih. "Dinsel Fundamentalizm ve İslamofobi Sarmalında 'Fransa İslamı' Tartışmaları". *İlahiyat Akademi* 14 (2021), 179-218. <https://doi.org/10.52886/ilak.973368>
- Perşembe, Erkan. *Almanya'da Türk Kimliği Din ve Entegrasyon*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2005.
- Sarı, Murat. *Terörizm ve Göç Hendek/Barikat Eylemlerinin İç Göçe Etkisi*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2021.
- Solmaz, Bünyamin. "Eğitim ve Din". *Din Sosyolojisi El Kitabı*. ed. Niyazi Akyüz - İhsan Çapcıoğlu. 401-422. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Şahin, Birsan. *Almanya'daki Türkler*. Ankara: Phoenix Yayınevi, 2010.
- Şahinöz, Cemil. *Avrupa'da İslam: Gurbette Müslümanlar ve Türkler*. İstanbul: Çizgi, 2013.
- Şimşir, Mehmet. "Orta Çağlarda Düzenlenen Haçlı Seferlerinin Gerçek Nedenleri Üzerine Bir Çalışma". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45/45 (2018), 0-0.
- Taplamacıoğlu, Mehmet. *Din Sosyolojisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1975.
- Tavacı, Ebubekir. "Fransa Müslüman Toplumu ve Laiklik". *Göç Araştırmaları Vakfı Dergisi* 11 (2021), 1-9.
- Topçu, Nurettin. *Ahlâk*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2022.
- Topçu, Nurettin. *Kültür ve Medeniyet*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2022.
- Topçu, Nurettin. *Psikoloji*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2022.

- Topçu, Nurettin. *Sosyoloji*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2017.
- Topçu, Nurettin. *Türkiye'nin Mearif Davası*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2020.
- Ülgener, Sabri F. *Milli Gelir İstihdam ve İktisadi Büyüme*. İstanbul: Der Yayınları, 1991.
- Ülken, Hilmi Ziya. *Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1967.
- Wach, Joachim. *Din Sosyolojisi*. çev. Ünver Günay. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1995.
- Weber, Max. *Ekonomi ve Toplum*. çev. Latif Boyacı. 2 Cilt. İstanbul: Yarın Yayınları, 2012.
- Yapıcı, Asım - Ölçek, Feyza. "Ön Yargı ve Ayrımcılık Bağlamında İslamofobi: Dini/Sosyal Kimlikler Arası İlişkilerde Değişim ve Süreklilik". *İnsanlığın İslamofobi ile İmtihanı*. ed. Ejder Okumuş. 127-155. Ankara: Eskiyei Yayınları, 2018.
- Yardım, Müşerref. *Fransa'da İslam ve Kolonyal Hafıza*. Ankara: Eğitim Yayınevi, 2023.
- Yıldız, Şevket. "İslamofobinin Tarihi ve Kültürel Kökenleri". *Balıkesir İlahiyat Dergisi* 17 (2023), 35-49.
-

Orijinallik Beyanı / Declaration of Authenticity

Çalışma İntihal.net programı aracılığıyla değerlendirilmiş olup, intihal tespit edilmemiştir. / The study was evaluated through the İntihal.net program and no plagiarism was detected.

Akademik Etik Beyanı / Academic Ethics Statement

Bu çalışma Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında 2024 yılında Prof. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU danışmanlığında hazırlanan “Türk Kökenli Göçmenlerin Avrupa Kültürüne Uyum Sürecinde Karşılaştığı Dini Sorunlar-Fransa Örneği” başlıklı Doktora tezinden üretilmiştir. / This study is derived from Ankara University, Institute of Social Sciences, Department of Philosophy and Religious Sciences, PhD dissertation entitled “Religious Problems Encountered by Turkish Origin Immigrants in the Process of Adaptation to European Culture - The Case of France”, prepared under the supervision of Prof. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU in 2024.

Çatışma Beyanı / Conflict Statement

“Göçmenlerde Dini-Kültürel Kimliğin Korunması: Müslüman Türklerin Fransız Toplumuna Entegrasyonunu Etkileyen Faktörler” başlıklı makaleyle ilgili olarak diğer kişi veya kurumlarla herhangi bir çıkar çatışması veya böyle bir ihtimal kesinlikle söz konusu değildir. / “*Preservation of Religious-Cultural Identity in Immigrants: Factors Affecting the Integration of Turkish Muslims into French Society*”, there is absolutely no conflict of interest or possibility of any such conflict with any other person or organization.

Teşekkür / Thank Text

Bu makale 2024 yılında Prof. Dr. İhsan Çapcıoğlu danışmanlığında tamamladığımız doktora tezinden üretilmiştir. Tez sürecinde her türlü desteğiyle daima yanımda olan ve bu makalenin yazılmasında da teşvik eden ve ikinci yazar olarak yanımda bulunan kıymetli hocam Prof. Dr. İhsan Çapcıoğlu’na en kalbi teşekkürlerimi sunuyorum. Bütün çalışmalarımdaya olduğu gibi bu makalenin yazımı esnasında da daima benimle olduklarını bildiğim ve hissettiğim değerli eşim ve sevgili kızlarıma çok teşekkür ediyorum. / This article is derived from the doctoral thesis we completed in 2024 under the supervision of Prof. Dr. İhsan Çapcıoğlu. I would like to express my heartfelt thanks to my esteemed teacher Prof. Dr. İhsan Çapcıoğlu, who has always been with me with all kinds of support during the thesis process and who encouraged me in the writing of this article and who was with me as the second author. I would like to thank my dear wife and my beloved daughters, whom I know and feel that they are always with me during the writing of this article as in all my studies.

İTHAF / DEDICATION / اهداء

Bu makale, İsrail’in Gazze’deki üniversitelere, okullara, hastanelere, mülteci kamplarına, evlere, camilere ve kiliselere düzenlediği vahşi, barbar, insanlık ve hukuk dışı saldırıları nedeniyle hayatını kaybeden bilim insanları, öğrenciler, sağlık çalışanları, din adamları, gazeteciler, bebekler, çocuklar ve masum sivillere ithaf edilmiştir. İsrail’in iki milyondan fazla Gazzeliyi evlerinden ve topraklarından sürgün etmek istemesi insanlık dışıdır. İsrail’in uluslararası hukuka, insan hak ve hürriyetlerine aykırılık içeren tüm işgal ve saldırıları suçtur ve bu nedenle yargılanması gerekmektedir.

This article is dedicated to the scientists, students, health workers, religious officials, journalists, babies, children and innocent civilians who lost their lives as a result of Israel’s brutal, barbaric, inhumane and illegal attacks on universities, schools, hospitals, refugee camps, homes, mosques and churches in Gaza. Israel’s attempt to expel more than two million Gazans from their homes and lands is inhumane. All

Israeli occupations and attacks that violate international law, human rights and freedoms are crimes and therefore Israel must be prosecuted.

هذه المقالة موجهة إلى العلماء والطلاب وعاملين في مجال الصحة ورجال الدين والصحفيين والرضع والأطفال والمدنيين الأبرياء الذين فقدوا حياتهم بسبب الهجمات الوحشية واللاإنسانية وغير القانونية التي شنتها إسرائيل على الجامعات والمدارس والمستشفيات ومخيمات اللاجئين والمنازل والجوامع والكنائس الموجودة في غزة. فما تريده إسرائيل من نفي وتهجير أكثر من مليوني فلسطيني من أراضيهم ومنازلهم هو أمر غير إنساني. إن كافة ما تفعله إسرائيل من هجمات تتنافى مع حقوق الإنسان والحريات والقانون الدولي هي جرائم ولهذا السبب يجب محاكماته

Yazarlık Katkısı / Authorship Contribution

Birinci yazar (Hilmi Keleş) makalenin yazılmasında % 60 oranında katkı sağlamıştır. Makalenin yazılması öncesinde araştırma yöntemi çerçevesinde literatür taraması ve belgesel tarama metotlarıyla alan araştırması yapmış ve makalenin yazım aşamasına geçilmesi adına veri toplama işlemlerini gerçekleştirmiştir. İkinci yazar (İhsan Çapcıoğlu) makalenin yazılmasında % 40 oranında katkı sağlamıştır. Makalenin kavramsal çerçevesinin çizilmesi ve makalenin üzerinde şekilleneceği genel şablonun oluşmasında ve izlenecek yol ve yöntemlerin netleştirilmesinde katkılar sunarak makale yazımının önemli bir aşamasını ortaya koymuştur.

The first author (Hilmi Keleş) contributed 60% to the writing of the article. Before writing the article, he conducted field research with literature review and documentary research methods within the framework of the research method and carried out data collection procedures in order to proceed to the writing stage of the article. The second author (İhsan Çapcıoğlu) contributed 40% to the writing of the article. The second author (İhsan Çapcıoğlu) contributed 40% to the writing of the article by drawing the conceptual framework of the article and contributing to the formation of the general template on which the article will be shaped and clarifying the ways and methods to be followed.